

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

УДК 339.5:63-027.3(477+4)

ПОГОДЖЕНО
Декан факультету
аграрного менеджменту

Анатолій ОСТАПЧУК

(підпис)

(ПІБ)

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
В.о. завідувача кафедри
адміністративного менеджменту та ЗЕД

Олена КОВТУН

(підпис)

(ПІБ)

«   »

2023 р.

«   »

00 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Зовнішня торгівля України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС»

Спеціальність

073 «Менеджмент»

Освітня програма

«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

К.Е.Н., доцент

(науковий ступінь та вчене звання)

Лариса ДІБРОВА

(підпис)

(ПІБ)

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**

К.Е.Н., доцент

(науковий ступінь та вчене звання)

Лариса ДІБРОВА

(підпис)

(ПІБ)

Виконала

Анастасія ЖУК

(підпис)

(ПІБ студентки)

КИЇВ-2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

адміністративного менеджменту та ЗЕД

Віталій ЛУЦЯК

(науковий ступінь, вчене звання) (прізвище)

(ПІБ)

« »

2023 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТЦІ

Жук Анастасії Юріївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність

073 «Менеджмент»

(код і назва)

Освітня програма

«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Зовнішня торгівля України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС»

затверджена наказом ректора НУБіП України від «12» січня 2023 р. №69 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру

2023.11.10

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: наукові та аналітичні праці українських і закордонних вчених, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами Європейського Союзу, офіційні публікації та статистичні матеріали Євростат, Державної служби статистики України, Державної митної служби України, щорічні звіти міжнародних організацій: FAO та Міністерства сільського господарства США (USDA), періодичні видання, матеріали міжнародних конференцій, інтернет-ресурси та власні спостереження автора.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України
2. Сучасний стан та основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією в ЄС
3. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС в умовах глобальних викликів

Перелік графічного матеріалу (за потреби) 9 таблиць, 11 рисунків

Дата видачі завдання «12» січня 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Лариса ЛІБРОВА

(прізвище)

(ПІБ)

Завдання прийняла до виконання

Анастасія ЖУК

РЕФЕРАТ

НУБІП України

Структура кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна

Магістерська робота на тему «Зовнішня торгівля України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС» викладена на 82 сторінках друкованого тексту, включає 9 таблиць, 11 рисунків і 1 додаток. Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків. Для написання магістерської роботи використано 59 літературних джерел.

Основний зміст кваліфікаційної магістерської роботи. В першому

розділі кваліфікаційної магістерської роботи «Теоретичні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України» розглянуто зовнішню торгівлю як фактор соціально-економічного розвитку країни та узагальнено понятійно-категоріальний апарат дослідження зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, визначено роль та значення всеосяжної поглибленої зони вільної торгівлі України з країнами ЄС.

У другому розділі «Сучасний стан та основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з ЄС» проаналізовано зовнішньоторговельний режим України з країнами ЄС, проведено оцінку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС та визначено вплив військової агресії російської федерації на динаміку та структуру зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС.

У третьому розділі - «Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС в умовах глобальних викликів» обґрунтовані перспективи синхронізації нормативно-правової бази зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС та стратегічні напрямки відновлення і розвитку експорту агропродовольчої продукції з країнами ЄС, обґрунтування шляхів трансформації логістики українського експорту до країн ЄС в умовах війни з російською федерацією.

Мета і завдання кваліфікаційної магістерської роботи.

Метою обґрунтування теоретико-методичних засад та науково-практичних рекомендацій для забезпечення розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС.

Відповідно до поставленої мети в роботі передбачено вирішення наступних завдань:

- визначити роль та значення зовнішньої торгівлі для соціально-економічного розвитку країни;

- опрацювати понятійно-категоріальний апарат дослідження зовнішньої торгівлі;

- розкрити особливості змісту поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі України з країнами ЄС;

- провести аналіз зовнішньоторговельного режиму України з країнами ЄС;

- проаналізувати сучасний стан та визначити основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС;

- оцінити наслідки військової агресії російської федерації для зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС;

- обґрунтувати заходи щодо синхронізації нормативно-правової бази зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС;

- обґрунтувати стратегічні напрямки відновлення та розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України з країнами ЄС;

- оцінити вплив трансформації логістики українського експорту агропродовольчої продукції в умовах війни з російською федерацією на зовнішню торгівлю з країнами ЄС.

Об'єктом дослідження є процеси управління зовнішньою торгівлею.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, аналітичні та практичні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС.

Методи дослідження – методи наукового пошуку, логічного підходу, спостереження, порівняння, аналізу і синтезу, а також табличний і графічний методи відображення інформації.

Наукова новизна одержаних результатів – роботи полягає у поглибленому дослідженні впливу Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі на зовнішню торгівлю України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС. Положення наукової роботи, що складають її новизну і виносяться на захист, полягають у наступному:

- проведено комплексний аналіз зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України з країнами ЄС та визначені основні тенденції її розвитку; оцінено наслідки військової агресії російської федерації для зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС та обґрунтовані стратегічні напрямки її розвитку в повоєнний період;

- оцінено вплив трансформації логістики українського експорту агропродовольчої продукції в умовах війни з російською федерацією на зовнішню торгівлю з країнами ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості ефективного використання методичних підходів, аналізу та оцінки міжнародної торгівлі України з країнами ЄС при розробці й обґрунтуванні заходів щодо відновлення та подальшого розвитку експорту агропродовольчої продукції України до країн ЄС в умовах глобальних викликів, а також перспективи трансформації логістичної системи в межах даних викликів.

Апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи. Результати виконання магістерської кваліфікаційної роботи були оприлюднені на IV Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості». (м. Київ, НУБіП України, 25-26 жовтня 2023 р.), VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ» (м. Київ, НУБіП України, 18-19 травня 2023 р.)

Публікації. Основні положення та результати дослідження були відображені у матеріалах конференції:

1. Жук А.Ю., Діброва Л.В. Трансформація логістики українського експорту до країн ЄС в умовах війни з російською федерацією // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 125-річчю НУБіП України «Нові виклики для аграрного сектору України в умовах глобалізації»: 18-19 травня 2023 р. К.: НУБіП України, 2023. С. 41-45.

2. Жук А.Ю., Діброва Л.В. Вплив військової агресії російської федерації на динаміку та структуру зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 125-річчю НУБіП України «Сучасний менеджмент: виклики та можливості»: 25-26 жовтня 2023 р. К.: НУБіП України, 2023.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ, ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, АГРОПРОДОВОЛЬЧА ПРОДУКЦІЯ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ, ЛОГІСТИКА.

НУБІП України

НУБІП України

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ

НУБІП України

3 Вплив військової агресії російської федерації на динаміку та структуру ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

НУБІП України

3 Трансформація логістики українського експорту до країн ЄС в умовах війни

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

НУБІП України

Зовнішня торгівля будь якої країни здійснюється у двох основних формах:

експорт та імпорт, тому нині, жодна країна світу не може обійтися без неї.

Завдяки міжнародній торгівлі національна економіка має можливість взаємодіяти

НУБІП України

з господарствами інших країн, і тим самим світова торгівля виступає рушієм виробництва, як окремих країн та регіонів, так і світового господарства в цілому.

Лідерами в структурі експорту української продукції є продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості. Після підписання Угоди

НУБІП України

про асоціацію, відносини України з Європейським Союзом у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією набули важливого значення, оскільки Україна посідає одне з провідних місць у світі за обсягами експорту зерна та

входить у десятку найбільших експортерів продовольства. Це свідчить про те, що

європейська інтеграція стає сучасною ознакою і важливим фактором очікуваних

НУБІП України

прогресивних змін в аграрному секторі економіки України. Значну частку в структурі українського експорту агропродовольчої продукцією займає саме торгівля з країнами ЄС, яка зросла на тлі повномасштабного вторгнення росії.

Саме тому виникла потреба в розробці перспективних напрямів для розвитку

НУБІП України

зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС в умовах глобальних викликів.

Відповідно до актуальності даної тематики *метою дослідження:* є обґрунтування теоретико-методичних засад та науково-практичних рекомендацій

для забезпечення розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС.

НУБІП України

Для досягнення мети були визначені наступні завдання:

- визначити роль та значення зовнішньої торгівлі для соціально-економічного розвитку країни;

НУБІП України

- дослідити понятійно-категоріальний апарат дослідження зовнішньої торгівлі;
- розкрити особливості змісту поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі

України з країнами ЄС:

- провести аналіз зовнішньоторговельного режиму України з країнами ЄС; проаналізувати сучасний стан та визначити основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС;
- оцінити наслідки військової агресії російської федерації для зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС;
- обґрунтувати заходи щодо синхронізації нормативно-правової бази зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС;
- обґрунтувати стратегічні напрямки відновлення та розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України з країнами ЄС;
- оцінити вплив трансформації логістики українського експорту агропродовольчої продукції в умовах війни з російською федерацією на зовнішню торгівлю з країнами ЄС.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, аналітичні та практичні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС.

Об'єктом дослідження є процеси управління зовнішньою торгівлею.

Методи дослідження: методи наукового пошуку, логічного підходу, спостереження, порівняння, аналізу і синтезу, а також таблицьний і графічний методи відображення інформації.

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЮ ПРОДУКЦІЄЮ УКРАЇНИ

1.1. Зовнішня торгівля як фактор соціально-економічного розвитку країни

Міжнародна торгівля вважається історично першою формою економічних зв'язків між країнами, що полягала передусім в обміні окремих товарів і послуг. Вона пройшла досить довгий шлях свого розвитку і на сучасному етапі є однією з форм міжнародних економічних відносин і займає провідне місце в системі всесвітніх економічних відносин. Нині, ми живемо в епоху глобалізації, коли різні країни світу торгують товарами та послугами. Як результат це призвело до розвитку міжнародної торгівлі та міжнародних торговельних угод.

Зі зростанням глобальної торгівлі економіки різних країн стали напряму залежними від експорту та імпорту, а також від вигідних міжнародних відносин. Слід зазначити, що аналогічна ситуація стосується ланцюгів поставок, адже вони залежать від поставок сировини з різних країн ще далекого до того моменту як продукція чи товар буде готовий до відправки. Найбільші світові компанії-лідери зуміли створити для себе вигідні та стабільні відносини в сфері міжнародної торгівлі, відповідно до тенденції попиту та пропозиції на глобальному ринку, відповідно до викликів, які відбуваються в сучасному світі. Адже за останні декілька років світ сколихнула пандемія коронавірусу, політична напруженість між ключовими лідерами США та Китаєм, Brexit, глобальні кліматичні зміни, а також повномасштабна війна в Україні. Всі ці виклики мають безпосередній вплив на міжнародну торгівлю в цілому.

Міжнародна торгівля є дуже важливою для імпортозалежних країн, оскільки країни покладаються на інші країни в імпорті товарів, сировини чи послуг, які не можуть бути легко знайдені всередині країни або ж просто відсутні.

Якщо країна спеціалізується на експорті товарів, вона може мати більшу пропозицію певної сировини, ніж є попит на її власних ринках. Або ж вона може мати певний досвід, наприклад, у сфері технологій чи виробництва, що зумовлює

попит на міжнародному ринку. Міжнародна торгівля передбачає ліцензований обмін товарами через кордони, що в результаті призводить до створення торговельних угод і торговельної політики. Вони заохочують гармонійні відносини між країнами, які покладаються одна на одну задля підвищення рівня життя свого населення. Коли виникає дисгармонія, часто вводяться санкції та торговельні обмеження, щоб заблокувати рух активів. Таким чином, міжнародна торгівля створює глобальний ринок, від якого залежить процвітання світової економіки в цілому [7].

Базою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої розвинутої країни є її зовнішня торгівля, яка здійснюється у двох основних формах експорт та імпорт, тому нині, жодна країна світу не може обійтися без зовнішньої торгівлі. Завдяки зовнішній торгівлі національна економіка має можливість взаємодіяти з господарствами інших країн, тим самим світова торгівля виступає рушієм виробництва, як окремих країн та регіонів, так і світового господарства в цілому.

Ще з давніх часів міжнародна торгівля сприяла більш ефективному та продуктивному зростанню наявних ресурсів і, взагалі, виступає як стратегічний напрямок розвитку будь-якої країни. Саме тому, враховуючи важливість та необхідність міжнародної торгівлі, її вплив на світовий економічний розвиток на сучасному етапі значно збільшується. Питання міжнародної торгівлі й соціально-економічного розвитку є взаємопов'язані і набули значного значення по всьому світу з впровадженням політики лібералізації торгівлі в країнах, що розвиваються. Міжнародна торгівля та її вплив на економічне зростання істотно залежать від процесу глобалізації [3].

Таким чином, міжнародна торгівля є традиційною і найбільш розвинутою формою міжнародних економічних відносин. Вона є одною з найдавніших і найважливіших форм зв'язку між товаровиробниками різних країн, що виникла на основі міжнародного поділу праці, і виражає їх взаємну економічну залежність. Також вона найважливішою ознакою світового ринку, світового господарства та міжнародної економіки.

У класичному розумінні *міжнародна торгівля* – це сфера міжнародних

товарно-грошових відносин, що є сукупністю зовнішньої торгівлі всіх країн світу. Стосовно однієї країни зазвичай використовується термін «зовнішня торгівля», а вже стосовно торгівлі двох країн між собою – міждержавна, взаємна, двостороння торгівля, а стосовно торгівлі всіх країн між собою – міжнародна або світова торгівля. При цьому під міжнародною торгівлею розуміють торгівлю товарами і послугами [27, С.104].

Міжнародна торгівля – це торгівля між резидентами різних країн, якими можуть виступати фізичні та юридичні особи, фірми, ТНК, некомерційні організації тощо. Вона передбачає добровільний обмін товарами, послугами, продукцією інтелектуальної праці між сторонами торговельної угоди. Оскільки такий обмін є добровільним, то обидві сторони угоди повинні бути впевненими, що одержать вигоду від цього обміну, в противному випадку угода не буде укладена. Сучасна міжнародна торгівля характеризується різноманітністю видів, які в свою чергу систематизуються за певними ознаками.

Зовнішня торгівля – це обмін товарами і послугами між державно оформленими національними господарствами. Вона складається з увезення (імпорту) і вивозу (експорту) товарів. Термін «зовнішня торгівля» застосовується лише до окремо взятої країни [27, С.104].

У сукупності зовнішня торгівля різних країн утворює міжнародну торгівлю.

Сучасна міжнародна торгівля характеризується особливою різноманітністю видів, які в свою чергу можна систематизувати за наступною класифікацією:

1. За специфікою об'єкта:

- торгівля товарами (сировинними; паливними; продовольчими; напівфабрикатами; готовими виробами):

а) виробничого призначення;

б) невиробничого призначення;

- торгівля послугами (виробничими, транспортними; експедиторськими; консультаційними, консигнаційними; посередницькими; туристичними;

маркетинговими; обліковими; орендними; ліцензійними; іншими послугами.

2. За специфікою взаємодії суб'єктів:

- традиційна (проста) торгівля - експорт та імпорту товарів і послуг, які не зумовлені коопераційними зв'язками та зобов'язаннями щодо збалансованого обміну товарів;

- торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією, яка здійснюється на основі довготермінових угод;

- зустрічна (компенсаційна) торгівля - обмін товарами, що ґрунтується на зустрічних зобов'язаннях експортерів щодо закупівлі в імпортерів частини або повністю експортованих товарів.

3. За специфікою регулювання:

- звичайна торгівля і відповідний торговельний режим виникають в умовах відсутності торговельних, торговельно-економічних угод і домовленостей між країнами. Крім підвищеної ставки митного оподаткування, у торговельних відносинах за цих умов застосовуються і жорсткіші інструменти регулювання товарних потоків - кількісні обмеження, адміністративні формальності, звичайна (не пільгова) система оподаткування імпортованих товарів тощо.

- торгівля в режимі найбільшого сприяння передбачає, що держави, які домовляються, надають одна одній привілеї та пільги щодо ставок мита і митних зборів, а також інших правил і механізмів здійснення зовнішньоторговельних операцій. Режим найбільшого сприяння є одним з головних принципів діяльності країн, що приєдналися до ГАТТ-СОТ.

- дискримінаційна торгівля виникає унаслідок застосування в торговельно-економічних відносинах жорстких обмежувальних заходів (ембарго, торговельний бойкот, торговельна блокада) або інших інструментів, що дискримінують права торговельного партнера.

- преференційна торгівля передбачає надання однією державою іншій взаємно або в односторонньому порядку пільг у торговельному режимі. Особливу групу утворюють преференції, які застосовуються до країн, що розвиваються [12].

Залежно від об'єкта міжнародної торгівлі виділяють дві її форми:

1) міжнародна торгівля товарами – форма зв'язку між товаровиробниками різних країн, яка виникає на основі міжнародного розподілу праці і визначає їх взаємну економічну залежність.

2) міжнародна торгівля послугами – специфічна форма світогосподарських зв'язків щодо обміну послугами між продавцями і покупцями з різних країн. Міжнародна торгівля товарами є першою і найбільш розвиненою формою міжнародних економічних відносин. На її стабільне і стійке зростання вплинули певні чинники:

- розвиток міжнародного розподілу праці й інтернаціоналізація виробництва;
- науково-технічна революція, яка сприяла відтворенню основного капіталу, створенню нових галузей економіки і прискоренню реконструкції старих;

- активна діяльність ГНК на світовому ринку;
- лібералізація міжнародної торгівлі за допомогою заходів, проведених ГАТТ/ВТО;

- розвиток процесів торгово-економічної інтеграції: усунення регіональних бар'єрів, формування спільних ринків, зон вільної торгівлі [27, с. 105]

Отже, можна сказати що міжнародна торгівля є надзвичайно важливою складовою у системі міжнародних економічних відносин, без міжнародної торгівлі не можливо уявити сучасну міжнародну економіку, адже кожна країна має торгові відносини, експортує та імпортує товари

Зовнішня торгівля вносить значний внесок в економічне зростання кожної країни і сприяє її соціально-економічному розвитку, створюючи можливість для реалізації її істотних порівняльних переваг і розвитку нових. Крім того, вона стимулює більш швидке й ефективне використання внутрішніх ресурсів, що дає змогу отримувати вигоди та переваги спеціалізації та участі в міжнародному поділі праці. Таким чином, країни мають можливість задовольняти свої потреби

в сировині, капітальних товарах, технології, які не виробляються місцевими підприємствами або виробляються з високими витратами, нарощувати виробництво з урахуванням попиту світового ринку на ті товари, щодо яких вони мають порівняльні переваги спеціалізації. Додатковий попит за рахунок світового ринку допомагає подолати вузькість внутрішнього ринку, збільшити ефект економії масштабів завдяки доступу на більш великі та різноманітні ринки.

Міжнародна торгівля сприяє інтернаціоналізації світової економіки та господарського життя окремих країн, інтегруючи їх у світогосподарську систему.

Зокрема, якщо розглядати роль експорту, то вона полягає в тому, що він є

основним джерелом отримання валютних доходів, що спостерігається навіть у високорозвинених країнах із розгалуженою системою зовнішньоекономічних зв'язків. У свою чергу, товарний експорт має і соціальне значення – збільшує зайнятість і доходи в експортних галузях, що має позитивний результат для економічного становища країни.

Якщо розглядати імпорт, то він збільшує вибір однойменних товарів, пропонує товари, котрі не виробляються в країні, залучаючи тим самим споживачів до досягнень світового НТП.

З точки зору загальнонаціональних інтересів, імпорт позитивно впливає і на національне виробництво, так як він дозволяє знижувати витрати виробництва та підвищувати прибуток за рахунок використання більш дешевої іноземної сировини, енергетичних ресурсів, комплектуючих деталей, більш ефективного іноземного обладнання. Посилюючи конкуренцію на внутрішньому ринку, імпорт впливає на зниження товарних цін, підвищує купівельну спроможність споживачів, покращує рівень і якість життя населення, а також стимулює модернізацію виробництва, створення нових галузей.

До того ж міжнародна торгівля не тільки прямо впливає на темпи відтворення. Такий непрямий вплив пов'язаний зі створенням численних підприємств, які обслуговують зовнішній сектор (суміжні й допоміжні виробництва, постачальники, субпідрядники), допомагають подолати інерційність і є ще однією складовою економічного зростання. Зокрема, зміна експорту (пропозиція товару на вивезення) залежить від зміни умов торгівлі. Ця

залежність характеризується поняттями «еластичність експорту» (відносна пропозиція експорту) [25].

Еластичність експорту (E_x) – це зміна пропозиції товарів на експорт, що впливає зі змін умов торгівлі. Еластичність експорту вимірюється як відношення відсоткової зміни обсягів експорту до відсоткової зміни ціни імпорту:

$$E_x = \frac{\Delta X (\%)}{\Delta P (\%)} \quad (11)$$

відсоткова зміна ціни імпорту [25].

Для значення експорту зниженні цін на імпортні товари обсяги експорту збільшуються, а при зростанні цін на імпорт – зменшуються. Таким чином, еластичність попиту на імпорт і еластичність пропозиції товару на експорт тісно взаємозалежні один з одним. Висока еластичність свідчить про розвиненість ринкового механізму, що дає змогу виробникам швидко реагувати на зміну цін.

Низька еластичність свідчить про недостатній розвиток механізму регулювання економічними процесами, що створює для суспільства серйозні економічні проблеми.

Міжнародна торгівля може розглядатися як похідна від економічного зростання, тобто економічне зростання безпосередньо впливає на розвиток міжнародної торгівлі. Воно поширює внутрішні виробничі можливості країни, що сприяє зростанню дешевого експорту, виходу на нові ринки. Але в той же час зниження експортних цін може привести до того, що всі переваги прискореного економічного зростання отримують країни-імпортери цієї продукції.

Завдяки зовнішній торгівлі, також розширюється ринок продукції країни. Експорт може призвести до збільшення національного виробництва і може стати рушійною силою для зростання. Розширення зовнішньої торгівлі країни може активізувати стагнацію економіки в іншому випадку і може вивести її на шлях економічного зростання та процвітання.

Збільшення зовнішнього попиту може призвести до збільшення обсягів виробництва та економії від масштабу з меншими витратами на одиницю

продукції. Збільшення експорту може також призвести до більшого використання вже існуючих потужностей, і, таким чином, до зменшення витрат, що може призвести до подальшого збільшення експорту. Розширення експорту може забезпечити більші можливості для працевлаштування. Можливості збільшення експорту можуть також виявити основні інвестиції в конкретну країну і, таким чином, сприяти її економічному зростанню.

Зовнішня торгівля сприяє економічному зростанню завдяки тому, що основна функція зовнішньої торгівлі полягає у дослідженні засобів закупівлі імпорту капітальних товарів, без яких не може розпочатися жоден процес розвитку. До того ж, торгівля забезпечує потік технологій, що дозволяє збільшити продуктивність, а також призвести до короткострокового мультиплікативного ефекту.

Зовнішня торгівля створює тиск на динамічні зміни через:

1. конкурентний тиск з боку імпорту;
2. тиск конкуруючих експортних ринків;
3. кращий розподіл ресурсів

Окрім цього, експорт дозволяє більш повно використовувати потужності, що призводить до досягнення економії від масштабу, відокремлює структуру виробництва від внутрішнього попиту, підвищує знайомство із поглинанням нових технологій.

До того ж, завдяки зовнішній торгівлі можливе підвищення рівню добробуту працівників. Існує декілька способів для досягнення цього:

- більший експорт перетворюється на вищу заробітну плату;
- оскільки працівники також є споживачами, торгівля приносить їм негайну вигоду завдяки імпортованій продукції;
- це дозволяє працівникам ставати більш продуктивними, оскільки товари, які вони виробляють, зростають у вартості;

торгівля збільшує передачу технологій від промислових до країн, що розвиваються, що призводить до попиту на більш кваліфіковану робочу силу в країнах-реципієнтах [2].

Слід звернути увагу, що міжнародна торгівля також має свої переваги та недоліки, про які економісти століттями дискутують. З одного боку, глобальна торгівля потенційно може призвести до збільшення прибутків, використавши можливість продавати свої товари та послуги на нових ринках. Крім того, міжнародна торгівля може сприяти створенню додаткових робочих місць, що в свою чергу стимулюватиме економічне зростання певної країни.

З іншого боку, міжнародна торгівля може призвести до посилення конкуренції з боку іноземних компаній. Як результат це може призвести до зниження цін та скорочення робочих місць на внутрішньому ринку. До того ж, міжнародна торгівля може виступати джерелом певних конфліктів, оскільки країни конкурують за ресурси та за частку ринку. Саме тому перш ніж виходити на нові ринки, необхідно ретельно проаналізувати та зважити всі «за» та «проти», які стосуються міжнародної торгівлі, а також потенційні вигоди – на противагу ризикам [8].

Варто згадати про міжнародну спеціалізацію країни. Різні країни світу спеціалізуються на виробництві різних товарів. Формування та реалізація торговельної політики охоплює такі питання, як тарифи, стимули, квоти, податки, митні та адміністративні питання, субсидії, правила походження, режими державних закупівель, допомога та інвестиції, просування експорту, спрощення процедур торгівлі та диверсифікація. Таким чином, роль зовнішньої торгівлі у досягненні швидких темпів економічного розвитку є загально визнаною. Таким чином, планування зовнішньої торгівлі не може бути відокремлене від стратегії загального розвитку. Недоліком міжнародної торгівлі є те, що добробут людей у країнах, які виробляють товари та послуги, іноді ігнорується заради прибутків. Але незважаючи на певні недоліки, загальні переваги міжнародної торгівлі є очевидними, що дає нам можливість зробити висновок, що зрештою міжнародна торгівля дозволяє бізнесу зростати, а економіці країни розвиватись.

Україна не є виключенням і міжнародна торгівля є невід'ємною частиною функціонування національної економіки. Насамперед міжнародна торгівля стимулює економічне зростання, надаючи доступ до більших ринків для

українських товарів та послуг. Експортуючи свою продукцію, українські виробники мають змогу розширити свою клієнтську базу і збільшити свої доходи, що в результаті збільшить надходження валюти в Україну

Орієнтація виключно на внутрішні ринки може зробити економіку країни вразливою до економічних спадів або коливань попиту. Беручи участь у міжнародній торгівлі, Україна може диверсифікувати свою клієнтську базу та зменшити залежність від будь-якого одного ринку, що зробить її економіку більш стійкою. Не менш важливим аспектом є доступ до ресурсів, які надає зовнішня торгівля, адже це дозволяє Україні отримати доступ до ресурсів та факторів виробництва, які можуть бути недоступними всередині країни. Це може бути імпортована сировина, технології та досвід країн-партнерів, які будуть вкрай важливими та необхідними для розвитку різних галузей промисловості.

Загальна вартість імпорту за 2022 рік склала 55,3 млрд дол. США. Якщо розглядати структуру українського імпорту товарів станом на 2022 рік, то вона виглядає наступним чином.

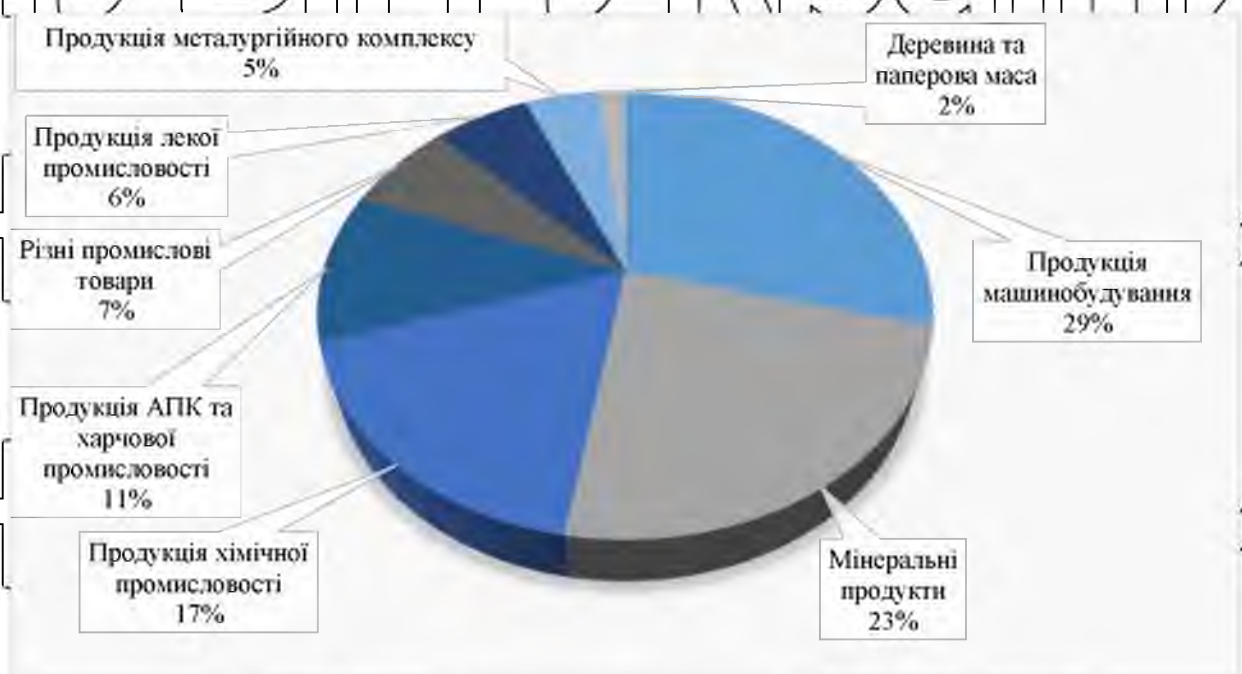

Рис. 1.1. Товарна структура імпорту України за 2022 рік

Джерело: побудовано автором на основі [32]

За даними Державної митної служби України станом на 2022 рік з топ-3

українського імпорту ввійшли наступні позиції по УКТ ЗЕД :

1. група 27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки (17,07 млрд дол. США);

2. група 87 засоби наземного транспорту, крім залізничного (5,18 млрд дол. США);

3. група 85 електричні машини обладнання та їх частини; апаратура для запису або відтворення звуку; телевізійна апаратура для запису та відтворення зображення і звуку, їх частини та приладдя (4,93 млрд. дол. США).

Отже, ми бачимо, що Україна переважно імпортує продукцію машинобудування та мінеральні продукти, те чого самостійно не виготовляє, що доводить необхідність здійснення міжнародної торгівлі.

У свою чергу, міжнародна торгівля наражає українські компанії на глобальну конкуренцію, яка може спонукати національних виробників до підвищення ефективності своєї діяльності та впровадженню інновацій. Коли компанії зіштовхуються із конкуренцією з іноземним контрагентом, їм часто доводиться вдосконалювати свою продукцію та зменшувати витрати, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку. Розширення міжнародної торгівлі сприяє привабливості України для залучення прямих іноземних інвестицій. Іноземні інвестори можуть бути більш охочі вкладати кошти в країну, яка має динамічний експортний ринок і стабільне торговельне середовище.

Загальна вартість експорту товарів України за 2022 рік складає 44,1 млрд дол. США. Якщо розглядати структуру українського експорту товарів станом на 2022 рік, то вона виглядає наступним чином (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Товарна структура експорту України за 2022 рік

Назва товарів	Частка у структурі експорту, %	Вартість експорту, млн дол. США	Зміни у % до 2021 року
Продукція АПК та харчової промисловості	53,0	23397,2	-15,6

Продукція металургійного комплексу	13,6	6004,1	-62,5
Мінеральні продукти	9,8	4323,5	-48,6
Продукція машинобудування	9,6	4216,9	-31,0
Деревина та паперова маса	4,9	2162,9	-14,8
Продукція хімічної промисловості	4,0	1757,4	-55,2
Різні промислові товари	3,0	1335,6	-38,5
Продукція легкої промисловості	2,2	951,1	-22,1

Джерело: побудовано автором на основі [32]

За даними Державної митної служби України станом на 2022 рік в топ-3 українського експорту ввійшли наступні позиції по УКТ ЗЕД:

1. група 10 зернові культури (9,2 млрд дол. США);
2. група 15 жири та олії тваринного, рослинного або мікробного походження та продукти їх розщеплення (6,04 млрд дол. США);
3. група 72 чорні метали (4,64 млрд дол. США).

Розширення міжнародної торгівлі може призвести до створення робочих місць в експортно-орієнтованих галузях. Коли українські підприємства експортують свою продукцію, їм часто доводиться наймати більше працівників, щоб задовольнити зростаючий попит. Найбільшу частку українського експорту посідають саме зернові культури, тобто виробники продають переважно сировину, а потім імпортують продукцію з доданою вартістю.

Оскільки міжнародна торгівля стимулює економіку, вона може призвести до зростання доходів і відповідно підвищення рівня життя населення. Це може бути результатом збільшення можливостей працевлаштування, підвищення заробітної плати та доступу до ширшого спектру товарів і послуг.

Міжнародна торгівля також може сприяти розвитку дипломатичних відносин між Україною та іншими країнами. Торговельні угоди та партнерства можуть слугувати основою для зміцнення політичних та економічних зв'язків.

До того ж Україна є членом різних регіональних торговельних угод та організацій, таких як Співдружність Незалежних Держав (СНД) та Угода про

асоціацію з Європейським Союзом. Участь у цих угодах певним чином може забезпечити Україні преференційний доступ до сусідніх ринків і зміцнити її регіональні зв'язки [23].

Одним із найвагоміших аспектів міжнародної торгівлі для України це отримання доходів у міжнародній валюті. Завдяки міжнародній торгівлі Україна може генерувати доходи від експорту, які можуть бути використані для підтримки урядових програм, розвитку інфраструктури та державних послуг.

Загалом, ми можемо дійти висновку, що міжнародна торгівля відіграє вирішальну роль в економічному розвитку та стабільності України, оскільки вона пропонує можливості для зростання, диверсифікації та процвітання. Однак для України важливо ретельно управляти своєю торговельною політикою та відносинами, щоб забезпечити її відповідність національним інтересам та довгостроковим цілям.

Підсумовуючи, можна сказати, що міжнародна торгівля веде до економічного зростання за умови, що політичні заходи та економічна інфраструктура є достатньо гнучкими, щоб впоратися зі змінами в соціальному та фінансовому сценарії, які виникають внаслідок неї [5].

Отже, ми бачимо що міжнародна торгівля є важливим та невід'ємним елементом соціально-економічного розвитку країни, так як торгівля сприяє зростанню, що в свою чергу сприяє економічному добробуту, стимулюючи ефективніше використання факторних надбань різних регіонів і дозволяючи людям отримувати товари з ефективних джерел постачання.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС

Понятійно-категоріальний апарат дослідження зовнішньої торгівлі використовується для аналізу та класифікації різних аспектів, які стосуються міжнародного торговельної торгівлі, таких як обсяги торгівлі, товари, послуги, ринки та інші елементи. Цей апарат допомагає дослідникам, економістам і

фахівцям у сфері торгівлі розуміти та аналізувати різні аспекти торгівлі між країнами. Він включає в себе набір основних понять та категорій, які дають змогу краще розуміти, описувати та аналізувати процеси та явища, які пов'язані з міжнародною торгівлею.

Сукупність показників міжнародної торгівлі за якими можна проводити аналіз та дослідження можна поділити на сім основних груп: обсягові (абсолютні), результуючі, структурні, показники інтенсивності, ефективності, динаміки та зіставлення. Якщо ми розглядаємо такі показники як індекси концентрації експорту та диверсифікації експорту, то вони використовуються лише в міжнародних співставленнях, в той час як інші використовують переважно для оцінки розвитку та результату зовнішньої торгівлі та міжнародної торгівлі в цілому (товарна та регіональна структури торгівлі, загальний обсяг експорту та імпорту).

Основою системи показників, за допомогою яких можна оцінити розвиток міжнародної торгівлі, є група показників обсягу. До її складу входить: експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт, зовнішньоторговельний обіг, фізичний обсяг торгівлі, генеральна та спеціальна торгівля [27].

Основними формами міжнародної торгівлі є експорт та імпорт. Відповідно до положень статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» трактується визначення даних понять.

Експорт (експорт товарів) – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому термін **реекспорту** (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України [20].

Даний показник розраховується у вартісних одиницях (обсяги товарів, робіт, послуг і результатів інтелектуальної власності) за певний період часу, як правило за рік. Вимірювання натуральними одиницями переважно стосується

однорідних товарів (вугілля, зернові, одійні культури та інші)

Імпорт (імпорт товарів) - купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами [20].

Імпорт розраховується у вартісних одиницях за певний період часу, як правило, за рік. Обсяги імпорту однорідних товарів можуть розраховуватись у кількісних одиницях (цукор, тощо).

Обсяги експорту та імпорту є базовою основою для розрахунку подальших показників розвитку міжнародної торгівлі [27].

Реекспорт – це продаж та вивезення з території країни-експортера раніше ввезених на її територію товарів, що не піддавались обробці.

Реімпорт – це ввезення раніше вивезених за кордон товарів, які не піддавались обробці. Іншими словами, це експортні операції, які не відбулись (наприклад, повернення покупцем товару з браком, повернення товару, що не був проданий через аукціон, а також повернення товару у зв'язку з не реалізацією через консигнаційні склади) [26].

Зовнішньоторговельний обіг - сума вартості експорту та імпорту країни за певний період часу, який показує загальні обсяги зовнішньоторговельної діяльності, тобто експорту та імпорту в цілому. Визначається за наступною формулою:

$$ZTO = E + I, \quad (1.2)$$

де ZTO - зовнішньоторговельний обіг;

E – обсяг експорту (у вартісних одиницях);

I – обсяг імпорту (у вартісних одиницях) [27]

Розрахунки обсягів експорту та імпорту проводяться кожною країною у вартісних та натуральних показниках. Вартісні показники розраховуються у національній валюті і переводяться в долари США для міжнародного порівняння.

Країни з високим рівнем інфляції проводять розрахунки на пряму в доларах США. З метою порівняння на міжнародному рівні експорт розраховують в світових цінах на момент перетину товару кордону на основі базової експортної ціни FOB (free on the board). Імпорт розраховують на основі базової ціни CIF, яка включає в себе вартість товару, страхування та фрахт. За основу розрахунку цін експорту та імпорту прийнято брати транспортування морським транспортом, оскільки основна частка товарів в міжнародній торгівлі припадає саме на морські перевезення.

Світовий товарообіг – це сума вартості експорту та імпорту всіх країн світу (вартість усіх товарів, що перетинають державні кордони). Вартість світового експорту завжди менша (приблизно на 3 – 6%) за вартість імпорту на суму фрахту та страхування внаслідок того, що майже всі країни оцінюють експорт за цінами FOB, а імпорт більшості країн обліковується за цінами CIF

Фізичний обсяг зовнішньої торгівлі – це оцінка експорту або імпорту товарів у незмінних цінах одного періоду (як правило, року) для отримання інформації щодо руху товарної маси без впливу коливання цін. Індекс фізичного обсягу розраховується за формулою:

де $I_{ф.о.}$ – індекс фізичного обсягу,
- ціна товару в базисному періоді;
- кількість товару в періоді, що вивчається
кількість товару в базисному періоді [27]

$$I_{ф.о.} = \frac{I_{ф.о.}}{I_{ф.о.}} \quad (1.3)$$

Структурні показники міжнародної торгівлі характеризують експортні та імпортні товарні потоки за такими ознаками, як товарний склад і регіональна спрямованість. Географічна структура передбачає розподіл товарного потоку за країнами, групами країн та регіонами світу. Товарна структура – це показники розподілу експорту та імпорту за основними товарними позиціями [26]. Якщо розглядати більш детально, то товарна структура експорту – це систематизація за певними ознаками сукупності товарів, що вивозяться з країни, а товарна

структура імпорту відповідно систематизація за певними ознаками сукупності товарів, що ввозяться до країни або групи країн. Таким чином, товарна структура експорту може розраховуватися не лише для окремої країни, а й для групи країн, усіх країн світу. У свою чергу товарна структура імпорту розраховується лише за окремими країнами та групами країн. При структуризації товарного потоку використовують такі ознаки, як походження, призначення та ступінь обробки товарів.

Товарна структура експорту/імпорту країни - це структурований за певними ознаками обсяг товарного експорту/імпорту країни за певний період, як правило, за рік. Вона показує експортну спеціалізацію країни та питому вагу кожної товарної позиції в експорті або ж імпорتنу залежність країни від окремих товарів і товарних груп, а також питому вагу кожної товарної позиції в імпорті. В більшості країн світу товарна структура експорту/імпорту складається за основними його статтями [27].

Наступною є група показників результату міжнародної торгівлі, до яких слід віднести сальдо торговельного балансу, сальдо балансу послуг, сальдо балансу поточних операцій, індекси стану платіжного балансу, індекс «умови торгівлі», індекс концентрації експорту, коефіцієнт імпоротної залежності країни, у сукупності характеризують стан зовнішньої торгівлі. За критерієм збалансованості експорту та імпорту, ефективності та місця країни в світовій торгівлі [27].

Сальдо торгового балансу визначається як різниця між вартісним обсягом експорту та імпорту товарів окремої країни. Щоб провести аналіз та порівняти показники між країнами доцільно використовувати коефіцієнт покриття імпорту експортом.

$$I_i/eEI \times 100\%, \quad (1.4)$$

де E та I – відповідно вартість експорту та імпорту [27].

Щоб визначити інтенсивність міжнародної торгівлі на практиці використовують два типи показників: обсяг зовнішньої торгівлі на душу населення країни та відношення експорту (імпорту), зовнішньоторговельного

обороту) до валового внутрішнього продукту (ВВП) країни.

$$E_d = E / Ч, \quad I_d = I / Ч, \quad ЗТО_d = ЗТО / Ч \quad (1.7)$$

де E_d – експорт на душу населення; I_d – імпорт на душу населення; $ЗТО_d$ – зовнішньоторговельний оборот на душу населення; E – вартість експорту за рік; I – вартість імпорту за рік; $ЗТО$ – зовнішньоторговельний оборот за рік ($E+I$); $Ч$ – чисельність населення країни за рік [26].

Для характеристики рівня інтенсивності зовнішньої торгівлі країни використовують експортну та імпорتنу квоту. Також завдяки даним показникам можна оцінити рівень відкритості національного господарства, а також участь в міжнародному поділі праці [26].

$$E_{к.в} = E_{з.р} / ВВП \times 100\%, \quad (1.8)$$

де $E_{к.в}$ – експортна квота; $E_{з.р}$ – річний обсяг експорту країни; $ВВП$ – внутрішній валовий продукт за відповідний період [27].

$$I_{к.в} = I_{з.р} / ВВП \times 100\%, \quad (1.9)$$

де $I_{к.в}$ – зовнішня квота; $I_{з.р}$ – річний обсяг імпорту країни; $ВВП$ – внутрішній валовий продукт за відповідний період [27].

$$ЗТО_{к.в} = ЗТО_{з.р} / ВВП \times 100\%, \quad (1.10)$$

де $ЗТО_{к.в}$ – імпортна квота; $I_{з.р}$ – річний обсяг імпорту країни; $ВВП$ – внутрішній валовий продукт за відповідний період [27].

Група показників динаміки розвитку міжнародної торгівлі це будь-який з розглянутих вище показників, зміни якого (темпи зростання, темпи приросту) досліджуються за певний період часу. До таких показників можна віднести темпи росту зовнішньоторговельного обігу експорту та імпорту, темпи приросту зовнішньоторговельного обігу експорту та імпорту.

Міжнародна торгівля це досить складна та комплексна економічна область, яка досліджується та вивчається за допомогою різних теорій міжнародної торгівлі. З розвитком міжнародної торгівлі, в економістів виникла потреба у теоріях міжнародної торгівлі, які створювались для пояснення різних ідей, пов'язаних з обміном товарами та послугами, які здійснювались при пересіканні державних кордонів на світовому ринку. Кожна теорія є відображенням поглядів того часу, тому вони піддавались критиці, удосконалювались, пристосовуючись

до змін світових тенденцій міжнародної торгівлі. Історично першою теорією міжнародної торгівлі стала теорія меркантилізму. Вона стала основою для розвитку класичних теорій міжнародної торгівлі (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класичні теорії міжнародної торгівлі

Назва теорії	Представники	Суть
Меркантилізм	У. Стаффорд, Г. Скарuffi, Т. Ман, А. Серрв, А. Монкретьєн та інші	<i>Ранній меркантилізм</i> базувався на доктрині грошового балансу. Тобто, прихильники даної теорії обстоювали повну експлуатацію природних ресурсів, сприяння експорту та обмеження імпорту. Меркантилісти вважали, що важливо володіти золотом та іншими валютними металами. <i>Пізній меркантилізм</i> базувався на доктрині активного сальдо торговельного балансу, який можна забезпечити за допомогою активізації зовнішньої торгівлі за перевищення доходів від експорту порівняно з витратами на імпорту, а також у результаті розвитку посередницької торгівлі.

Продовження таблиці 1.2

Теорія абсолютних переваг	А. Сміт	Країни експортують ті товари, які вони виробляють з меншими витратами (у виробництві яких вони мають абсолютну перевагу), та імпортують ті товари, які продукуються іншими країнами з меншими витратами (у виробництві яких абсолютна перевага належить їх торговим партнерам).
Теорія порівняльних переваг	Д. Рікардо Дж. Мілль	Теорія порівняльних переваг базується на тих самих припущеннях, що і теорія абсолютних переваг, використовуючи додатково поняття альтернативних витрат. Д. Рікардо довів, що абсолютні переваги є лише частковим випадком загального правила. Він показав, що торгівля вигідна кожній із двох країн, навіть якщо одна з них має абсолютні переваги у виробництві обох товарів.
Теорія альтернативних витрат	Р. Хаберлер	Альтернативні витрати вимірюються кількістю продукції одного виду, яка буде втрачена, коли обмежені ресурси економіки будуть перерозподілені для виробництва додаткової одиниці продукції іншого виду. Країна, яка має найнижчі альтернативні витрати виробництва певного товару, має порівняльну перевагу перед іншими країнами [43].

Таблиця 1.3

Неокласичні теорії міжнародної торгівлі

Назва теорії	Представники	Суть
Теорія співвідношення факторів виробництва	Е. Хекшер, Б. Олін П. Самуельсон	Кожна країна експортує ті товари, для виробництва яких вона має відносний надлишок факторів виробництва, і імпортує ті товари, для виробництва яких вона відчуває відносну нестачу факторів. У створенні вартості беруть участь, крім праці, також й інші фактори виробництва, такі як земля та капітал [25].
Парадокс В. Леонтьєва	В. Леонтьєв, Г. Боуен, Е. Літгер, Д. Кісінг	Розвинені країни, які мають надлишок капіталу, експортують працемістку продукцію, а країни, що розвиваються, з надлишком робочої сили капіталомістку, що суперечить теорії співвідношення факторів виробництва Хекшера-Оліна [1].
Теорія технологічного розриву	М. Познер	Відповідно до цієї теорії розробка і впровадження нових технологій в тій чи іншій країні зумовлюють її тимчасову монополію у виробництві та експорті, які створені на їх основі товарів. Країна, яка перша освоїла новітні технології у виробництві тих чи інших товарів, на перший період часу стає монополістичним експортером цих товарів на світовий ринок і отримує додатковий прибуток за рахунок технологічного розриву між нею і рештою країн [44].

Таблиця 1.4

Альтернативні теорії міжнародної торгівлі

Назва теорії	Представники	Суть
Теорія життєвого циклу товару	Р. Вернон, В. Грубер, Д. Мета	У міжнародному обміні країн спеціалізуються на експорті одного товару на різних стадіях його життєвого циклу, які включають у себе 4 основних етапи: впровадження, зростання, зрілість та занепад. Виробництво даної продукції переміщується з країни в країну залежно від етапу циклу. Міжнародна торгівля викликається технічними нововведеннями, які виникають спочатку в якій-небудь галузі в одній з країн, що торгують. Внаслідок цього обмін технікою та технологією стає асиметричним. З часом технологічний розрив зменшується внаслідок передачі технології, заміщення імпорту, а також впровадження альтернативних технологій у відсталих країнах [59].
Теорія перехресного попиту	П. Ліндерт	Дана теорія стверджує, що, розробивши нову продукцію у відповідь на знайдену ринкову потребу на внутрішньому ринку, виробник потім звертається до ринків, які найподібніші до ринків його країни. Ця теорія – одна з небагатьох новітніх теорій, яка пояснює міжнародну торгівлю переважно з боку попиту, а не пропозиції [25].
Теорія конкурентних переваг	М. Портер	Згідно з цією теорією відповідь на запитання: «Чому країна досягає міжнародного успіху в тій чи іншій галузі?» передбачає чотири властивості країни загального характеру, що формують середовище, у

<p>НУВІП</p>	<p>якому конкурують місцеві фірми. Це середовище може сприяти виникненню конкурентної переваги, а може і перешкоджати цьому. Чотири властивості (детермінанти):</p>
<p>НУВІП</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Факторні умови; 2. Попит на внутрішньому ринку на товари чи послуги, що пропонуються цією галуззю; 3. Наявність у країні галузей-постачальниць або суміжних галузей, які конкурентоспроможні на світовому ринку.
<p>НУВІП</p>	<ol style="list-style-type: none"> 4. Факт, що фірма створюється, організовується, управляється залежно від характеру конкуренції на внутрішньому ринку. Дані детермінанти взаємодіють між собою [25]

Аналізуючи вище зазначені теорії, ми можемо оцінити розвиток

міжнародної торгівлі протягом усього періоду їх еволюції, а також зробити висновки щодо функціонування тієї чи іншої країни.

Таким чином понятійно-категорійний апарат зовнішньої торгівлі міжнародної торгівлі дають нам можливість оцінити результати, динаміку та

структуру зовнішньої торгівлі. Завдяки оцінці показників міжнародної торгівлі ми можемо провести аналітику та порівняти результати діяльності певної країни,

а також за допомогою вище зазначених груп показників оцінити рівень конкурентоспроможності окремо взятої країни на міжнародному ринку.

1.3. Всеосяжна поглиблена зона вільної торгівлі України з країнами ЄС

Зі здобуттям незалежності Україна визначила собі вектор розвитку, а саме курс на євроінтеграцію. Саме тому станом на сьогодні головним пріоритетом регіональної інтеграції України продовжує залишатись вступ до Європейського Союзу (ЄС), який залишається найбільш розвинутим об'єднанням у світі.

Першим базовим правовим документом на міжнародному рівні, який розпочав регулювання процесу інтеграції України до ЄС, стала Угода про партнерство і співробітництво (УПС) між нашою державою та Співтовариством, що була підписана 16 червня 1994 р. у герцогстві Люксембург. Угода визначила загальні принципи взаємного співробітництва у сферах зовнішньої торгівлі

товарами і послугами, руху капіталів, проведення взаємних платежів, кооперація у промисловості та агропромисловому комплексі, науково-технічній сфері.

Як результат на Україну було розповсюджено загальну систему преференцій для держав, що розвиваються. Угода про партнерство і співробітництво встановила правила запровадження режиму найбільшого сприяння і національного режиму для підприємств із ЄС, які здійснюють господарську діяльність в Україні і навпаки. До того ж, наша держава отримала квоти на експорт до ЄС тих товарів, які були найбільш захищеними від імпорту до інтеграційного об'єднання [17].

Важливим кроком у співробітництві України та Європейським союзом стало наступне підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яке відбулося у два етапи:

1) Політична частина була підписана 21 березня 2014 року. У результаті були підписані: Преамбула, Стаття 1, Розділи: I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди.

2) Економічна частина була підписана 27 червня 2014 року, а саме були підписані наступні розділи Угоди: III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» [17].

У повному обсязі Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі 1 вересня 2017 р. після завершення процесу ратифікації.

У червні 2022 року Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ до ЄС [49].

Незважаючи на всі умови та фактори впливу, ЄС залишається найбільшим торговим партнером України. Важливим елементом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ). Даними положеннями передбачено суттєву

лібералізацію торгівлі, а саме усунення тарифів чи квот між сторонами, гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази.

Створення ЗВТ передбачає відмову країн від усіх або багатьох бар'єрів у торгівлі між собою. Тобто, якщо умовні країни домовляться про вільну торгівлю між собою, ввізні мита між ними зникнуть.

1 січня 2016 набула чинності угода про Поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом. Тимчасове застосування економічної частини Розділу IV Угоди про асоціацію (що охоплює

Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі) розпочалося ще 23 квітня 2014

року в односторонньому порядку, тобто Україна мала право використовувати квоти на безмитний експорт продукції до ЄС, в свою чергу країни ЄС постачали продукцію в Україну на загальних умовах. Лише з січня 2016 року Угода почала діяти у двосторонньому порядку.

Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом містить важливі умови, які безпосередньо стосуються сільськогосподарських товарів, а саме:

- безмитний доступ для українських сільськогосподарських товарів у рамках тарифних квот;

- відмова ЄС від використання експортних субсидій на сільськогосподарські товари при експорті в Україну;

- закріплення за українською стороною права на використання захисних заходів і додаткових умов торгівлі, скасування експортного мита гармонізація стандартів з ЄС встановлення механізму визнання еквівалентності санітарних і фіто санітарних заходів, ширші можливості для обміну досвідом та технологіями [13].

Угода про зону вільної торгівлі передбачає, що після підписання даної угоди між країнами відбується усунення всіх тарифних і кількісних обмежень на взаємну торгівлю. У випадку України та ЄС ми бачимо, що фактично торгівля здійснюється у рамках чітко визначених тарифних квот, тобто тарифи та кількісні обмеження повністю не скасовуються.

У додатках до Угоди повністю описано тарифне регулювання торгівлі між Україною та ЄС. Система регулювання включає:

мита;

тарифні квоти;

вхідну ціну.

Важливий елемент поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) — домовленості щодо ввізних та вивізних мит. ПВЗВТ передбачає дуже значну взаємну лібералізацію ввізних мит. Тобто, ЄС зобов'язався скасувати

понад 99% мит, тоді як Україна – понад 98%. Таким чином, ми можемо зазначити,

що лібералізація є певним чином асиметрична, оскільки ЄС відкриває свій товарний ринок для українських експортерів відносно більше, ніж Україна свій для європейських. До того ж, ЄС відкриває свій ринок значно швидше [11].

Мито стягується митницею ЄС при надходженні товарів на їх ринок. Для більшості сільськогосподарської продукції мито на імпорт з України до ЄС було скасоване з 1 січня 2016 року в рамках Угоди про асоціацію. Для кожного продукту вказано базову ставку ввізного мита та перехідний період, під яким розуміють проміжок часу, впродовж якого ставка мита прямо пропорційна буде

зменшена або повністю скасована. Базова ставка мита діє також на продукцію,

експортна квота до якої була повністю використана і надалі експортується понад обсяги квоти [21].

Якщо ми говоримо про ввізні мита саме для сільськогосподарських товарів та продукції харчової промисловості Україна теж скасовує повільніше,

ніж ЄС. Одразу після початку дії ПВЗВТ було скасовано приблизно половину

ввізних мит на ці товари. Передбачається, що ориєнтовно ще 40% ввізних мит скасують після завершення перехідних періодів, які тягнуться в деяких випадках

до 2023 року. ПВЗВТ також передбачає скасування вивізних мит. Це стосується

України, бо ЄС їх не застосовує. Експортні мита в Україні діють на живу худобу,

шкури, насіння соняшника. По закінченню перехідного періоду вони також повинні бути скасовані [11].

Тарифна квота – це дворівневий митний тариф, пов'язаний з кількістю

товару, при якій задану кількість товару можна експортувати/імпортувати за «пільговою», або «нульовою» ставкою мита протягом певного періоду часу («ставка мита в межах квоти»). Після заповнення обсягів тарифної квоти, можна продовжувати експортувати/імпортувати продукт без обмежень, але платити більш високу тарифну ставку («ставка мита поза квотою») [21].

ПВЗВГ передбачає застосування ЄС тарифних квот на 36 груп товарів сільського господарства та харчової промисловості. Щоб зрозуміти, чи обмежують чинні тарифні квоти експорт, треба порівняти обсяги фактичного експорту та обсяги тарифних квот для товарів, де тарифні квоти повністю вичерпуються [42].

Адміністрування тарифних квот ЄС здійснюється за двома принципами:

- «перший прийшов – перший обслуговується».

Ячмінна крупа та борошно; м'ясо баранини, цукор; зерно зернових злаків, оброблене іншими способами; овес; продукти переробки солоду та крохмалю; гриби; часник; оброблена продукція з молочних вершків; інший цукор; виноградний та яблучний соки; цукрові сиропи; крохмаль; продукція з обробленого молока; харчові продукти; оброблена продукція із зернових; оброблені томати; солод та пшенична клейковина; цукрова кукурудза; оброблена продукція з цукру; сигари та цигарки, висівки, відходи та залишки; оброблена продукція з масла; манітол сорбіту; оброблений крохмаль; мед; етанол.

- через систему імпорتنих ліцензій:

- М'ясо птиці; свинина; сухе молоко, яйця та альбуміни; молоко, вершки, згущене молоко та йогурти; пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули; ячмінь, ячмінне борошно та гранули; яловичина; вершкове масло та молочні пасти; кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули [32].

Отже, Угода відіграє ключове значення для зовнішньої торгівлі України.

Адже Угода передбачає зменшення або повне зняття митних обмежень певний перелік видів товарів, якими торгує Україна з країнами ЄС, що в результаті сприяє полегшенню та підвищенню обсягів торгівлі між сторонами. Також важливим аспектом є гармонізація стандартів та нормативних вимог щодо

продукції, що в свою чергу сприяє підвищенню якості експортованої та імпортованої продукції. І, не менш важливим, є сприяння розвитку економічних відносин між Україною та ЄС, зокрема, в галузі сільського господарства.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЮ ПРОДУКЦІЄЮ З ЄС

2.1. Аналіз зовнішньоторговельного режиму України з країнами ЄС

Європейський Союз протягом останніх років залишається найбільшим торговельним партнером України. Взаємна торгівля з ЄС стала важливим фактором стійкості відкритої економіки України у умовах повномасштабного вторгнення РФ та значних матеріальних і людських втрат. Таким чином ЄС став основним торговельним партнером України – його питома вага в зовнішній торгівлі у 2013-2021 рр. зросла з 52,1% до 59,2%. За I півріччя 2022 року, частка ЄС сягнула близько 52% і можна було спостерігати збільшення експорту саме на європейському напрямку. Частково це можна пояснити тим, що в умовах широкомасштабної війни і морської блокади західний кордон України був майже єдиним транспортним маршрутом. Завдяки відкриттю «зернового коридору», спостерігалось поступове нарощування вантажоперевезень з українських портів до різних регіонів світу, включно і до ЄС. Загалом за 11 місяців 2022 року, Україна експортувала 50,9 млн т продукції АПК та харчової промисловості на загальну суму \$21,1 млрд. У 2023 році Україна – 17-й найбільший партнер ЄС з експорту товарів і 15-й з імпорту товарів.

Зовнішньоторговельний режим України з країнами Європейського Союзу (ЄС) базується на Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, яка включає в себе Поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ). Ця угода набула чинності з 1 січня 2016 року та встановила взаємовигідні торгові та економічні відносини між Україною та ЄС. Як і ЄС, Україна для частини агропромислової продукції має не повну, а часткову лібералізацію. Для трьох категорій товарів – для м'яса свинини та птиці, а також для цукру – Україна встановила тарифні квоти. А ще для приблизно 9% товарів сільського господарства та харчової промисловості Україна зберігає ненульові ставки мита після завершення перехідних періодів. Де

цієї групи увійшли молочна продукція, яйця та олія. Для цих товарів ввізні мита скоротять на 20-60% від початкового рівня протягом 5-10 років. А далі ставку ввізного мита зафіксують на новому, нижчому, але не нульовому рівні [11].

ПВЗВТ також передбачає скасування вивізних мит. Це стосується України, бо ЄС їх не застосовує. Експортні мита в Україні діють на живу худобу, шкіри, насіння соняшника, металобрухт. Україна зобов'язалась їх скасувати у торгівлі з ЄС протягом десятирічного перехідного періоду. Хоча для деяких видів сировини цей перехідний період де-факто подовжили через спеціальний захисний механізм, який може діяти протягом 15 років після початку застосування ПВЗВТ

Починаючи з 2016 року, українські компанії активно використовували переваги ПВЗВТ. У 2016 році кількість експортуючих підприємств до країн ЄС складала 13 402 компанії, а у 2021 році – 1428376. Також необхідно відзначити, що з початком дії ПВЗВТ для експорту до ЄС було видано 584 907 сертифікатів походження EUR. [45].

Станом на 30.11.2022, відповідно до даних Держпродспоживслужби України право на експорт своєї продукції на територію ЄС мають 417 українських підприємств (184 підприємства – виробники продукції для споживання людиною). Серед українських підприємств, що мають дозволи на експорт агропродовольчої продукції до ЄС: 39 виробників молока та молочної продукції; 5 виробників м'яса птиці; 2 виробники продуктів з м'яса птиці; 32 виробники рибопродуктів; 5 виробників яєць та яєчної продукції; 72 виробники меду; 1 виробник харчового колагену; 1 виробник кишкової сировини; 27 виробників равликів [22].

У межах дії ПВЗВТ продовжує зростати важливість ринку ЄС для багатьох позицій українського експорту, а також роль української продукції у загальних поставках до ЄС. Україна займає значну частку в імпорті до ЄС наступної продукції: соняшникової олії, зернових (кукурудза, ячмінь, вівся), мед, органічна продукція та інші. Дана угода скасувала більшість ввізних мит, що досить суттєво полегшило українським виробникам та споживачам здійснювати

торговельні операції. Тарифна лібералізація забезпечила зменшення митних бар'єрів на ринку ЄС для українських товарів, як результат, вони отримали переваги у доступі на ринок ЄС у порівнянні з іншими країнами світу, які не мають преференційних торговельних угод з ЄС, і до яких діють митні ставки в режимі найбільшого сприяння.

У рамках дії ПВЗВТ застосовується тарифні квоти до 36 груп агропродовольчих товарів з України (плюс 4 додаткових) (табл. 21). До них належать: кукурудза, пшениця, крупи, мед, масло, цукор, птиця, оброблені помідори, яблучний сік. Україною застосовується 3 основні тарифні квоти (+2 додаткові) на свинину, птицю та цукор. Протягом останніх років Україна здійснювала поставки в рамках 31-32 квот ПВЗВТ. Повністю були використані такі тарифні квоти, як: мед, оброблені томати, яблучний та виноградний соки, ячмінна крупа, оброблене зерно та борошно, цукор, крохмаль, оброблений крохмаль, яйця (основна квота), кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули, м'ясо птиці (основна квота), продукти переробки солоду та крохмалю, оброблена продукція із зернових.

Переважна кількість тарифних квот вибиралась на 100%. Тоді експорт здійснювався понад квоту, тобто зі сплатою ввізних мит. Насправді обсяг квот є недостатнім і досить низьким, у порівнянні з експортними можливостями України. До прикладу, обсяг річної тарифної квоти ЄС на мед становить 6 тис. т, тоді як загальний експорт меду України до ЄС у 2020 році становив понад 50 тис. т. Обсяг безмитної квоти (ставка мита 0%) вичерпується протягом перших днів року, а для поставок меду в ЄС понад квоту українські експортери повинні сплатити ввізне мито в розмірі 17,3%. Ставка імпортного мита ЄС понад квоту на яблучний сік становить 18%, оброблені томати – 14,4% тощо [40].

Загалом зона вільної торгівлі передбачає використання квот в аграрному експорті до ЄС, а саме протягом 2016-2020 років спостерігалась позитивна динаміка використання Україною тарифних квот ЄС в тому числі у квот для товарів з вищим ступенем переробки. Крім того, фактичний експорт для частини квот значно переважає безмитні поставки в межах квот. З жовтня 2017 року та з

січня 2018 року разом з основними квотами почали діяти 8 додаткових квот на безмитний експорт до ЄС на мед, крупи і борошно, оброблені томати, виноградний і яблучний сік, зернові (овес, пшениця, кукурудза і ячмінь) [41].

Проаналізувавши обсяги тарифних квот у рамках ПВЗВТ, було встановлено, що найбільша кількість квот передбачалась саме на сировину (табл. 2.1). Порівнюючи можливості по тарифних квотах та обсяги експортованої продукції, можна зрозуміти, що дані обсяги є недостатніми та досить малими. Також необхідно звернути увагу на те, що менші обсяги квот надаються на продукцію з вищим ступенем обробки, адже країни ЄС зацікавлені саме в українській сировині, яка є дешевшою. А у зворотному напрямку Україна імпортує з країн ЄС продукцію з високою доданою вартістю, до прикладу, експортуючи пшеницю, імпортує борошно, адже країни ЄС не зацікавлені конкурувати з Україною на ринку готової продукції.

Таблиця 2.1

Обсяги тарифних квот 2019-2021 роках в рамках ПВЗВТ

Найменування товару	Домовлені в рамках ПВЗВТ, т	Загальний обсяг на 2019 рік, т	Загальний обсяг на 2020 рік, т	Загальний обсяг на 2021 рік, т
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	950000-1 000 000	980000	990000	1 000 000
Оброблена продукція із зернових	2000	2000	2000	2000
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	400000-650000	550000	600000	650000
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	250000-350000	310000	330000	350000
Ячмінна крупа та борошно	6300-7800	7200	7500	7800

Джерело: [41]

Основним бар'єром для національних виробників залишаються нетарифні заходи (НТЗ), хоча вони відіграють важливу роль у забезпеченні безпечності товарів, але також вони створюють суттєві перешкоди та можуть застосовуватися

дискримінаційно та недобросовісно. Як наслідок, нетарифні заходи можуть призводити до втрати добробуту виробниками і споживачами у ЄС та Україні. У цілому український експорт товарів до ЄС найбільше стикається з заходами технічних бар'єрів у торгівлі (ТБТ) і фітосанітарними заходами (СФЗ), а також заходами неавтоматичного ліцензування, квотами та кількісними заходами [40].

У травні 2022 року Рада ЄС ухвалила рішення щодо скасування ввізного мита на весь український експорт до ЄС на рік, тобто до 2023 року. Цей безпрецедентний крок, був спрямований на розвиток економіки України, яка була значно ослаблена внаслідок російської агресії, допомогти подолати важку ситуацію, в якій опинились українські виробники та експортери після російського військового вторгнення [19].

Підсумовуючи проаналізовані результати, ми можемо зазначити, що загальні тенденції торговельних відносин з ЄС свідчать про те, що ефекти зони вільної торгівлі за останніми роками мали різнохарактерну динаміку. З одного боку, показники внутрішньогалузевої торгівлі хоча і повільно, але зростали і частка торгівлі Україною з ЄС поступово зростає і надалі. Для збереження даної тенденції було б доцільно продовжити пільговий період експорту української продукції до ЄС та продовження роботи над оптимізацією логістики, включаючи «спітні солідарності». Іншим нагальним питанням, яке прямо впливає на динаміку транзиту та торгівлі українською продукцією, в першу чергу рослинного походження, є лібералізація правил країн ЄС щодо можливості побудови інфраструктурних або ж складських об'єктів на території країн ЄС українськими інвесторами чи спільними підприємствами [22].

2.2 Оцінка зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС

Відносини між Україною та ЄС у галузі агропродовольчого експорту та імпорту регулюються Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, яка була укладена в 2014 році та вступила в повну силу з 2017 року. Зовнішня торгівля

України агропродовольчою продукцією з країнами Європейського Союзу відіграє важливу роль і має значний обсяг у структурі експорту та імпорту України. За даними Державної митної служби України, за результатами 2022 року частка міжнародної торгівлі України з країнами ЄС становить 55,8%, що на 21,5% більше в порівнянні з 2021 роком. Дане зростання зумовлене початком повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році значно зросла частка країн ЄС та впадала частка доля африканських та азіатських країн, що стало результатом фізичного обмеження експорту через порти України, адже до 24.02.2022 морським шляхом транспортувалось близько 90% всього обсягу продукції.

У контексті аналізу обсягів зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС продукцією АПК необхідно розглядати саме групи 1-24 УКТ ЗЕД. Взаємна торгівля агропродовольчою продукцією України та ЄС за 2022 рік склала 16,55 млрд дол. США. Цей показник є найвищим за весь період дії Угоди про асоціацію, що становить на 36,09% більше у порівнянні з 2021 роком.

Таблиця 2.2
Динаміка зовнішньої торгівлі товарами 1-24 групи УКТ ЗЕД між Україною та ЄС, 2019-2022 роки

Показник	Зміни до відповідного року, %		
	млрд. дол. США		
	2020 до	2021 до	2022 до
ЗТО			
Експорт			
Імпорт			
Сальдо			

Джерело: сформовано автором на основі [31]

На основі результатів аналізу обсягів експорту та імпорту маємо наступні результати:

Обсяги експорту за 2022 рік склали 13,32 млрд дол. США, що становить на 61,44% більше у порівнянні з 2021 роком. Загалом, спостерігається тенденція до зростання обсягів експорту. Таким чином за аналізований нами період з 2019 по 2022 рік обсяги експорту зросли на 81,96%. Це свідчить про тенденцію до подальшого зростання.

Обсяги імпорту за 2022 рік становили 3,23 млрд дол. США, що складає на

% менше у більше у порівнянні з 2021 роком. Обсяги імпорту мають незначні вартісні коливання. Загалом у період 2019-2022 рік обсяги імпорту зрости лише на 13,73% [31].

Якщо ми проаналізуємо зовнішньоторговельний оборот (ЗТО), то ми також можемо констатувати тенденцію до зростання. У період 2019-2022 рік ЗТО збільшився на 62,89%. Також слід зазначити, що зовнішньоторговельне сальдо (ЗТС) є позитивним та поступово зростає, у 2021-2022 рр. ЗТС зросло на 132% (рис. 2.1). Це означає, що обсяги експорту повністю покриваються обсяги імпорту і станом на 2022 рік коефіцієнт покриття імпорту експорту становить

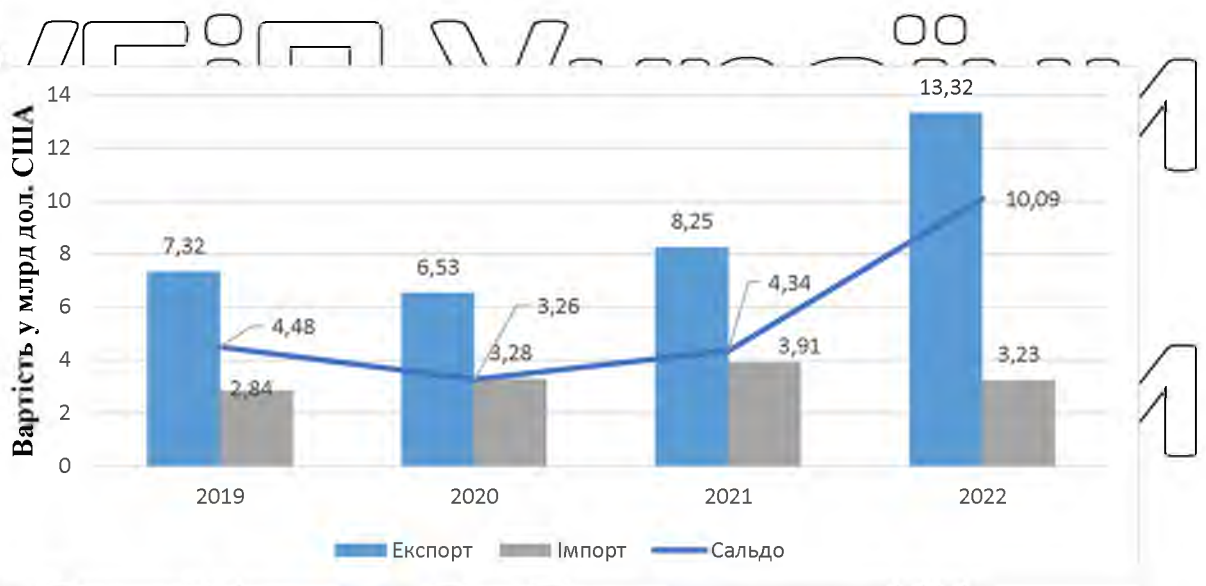

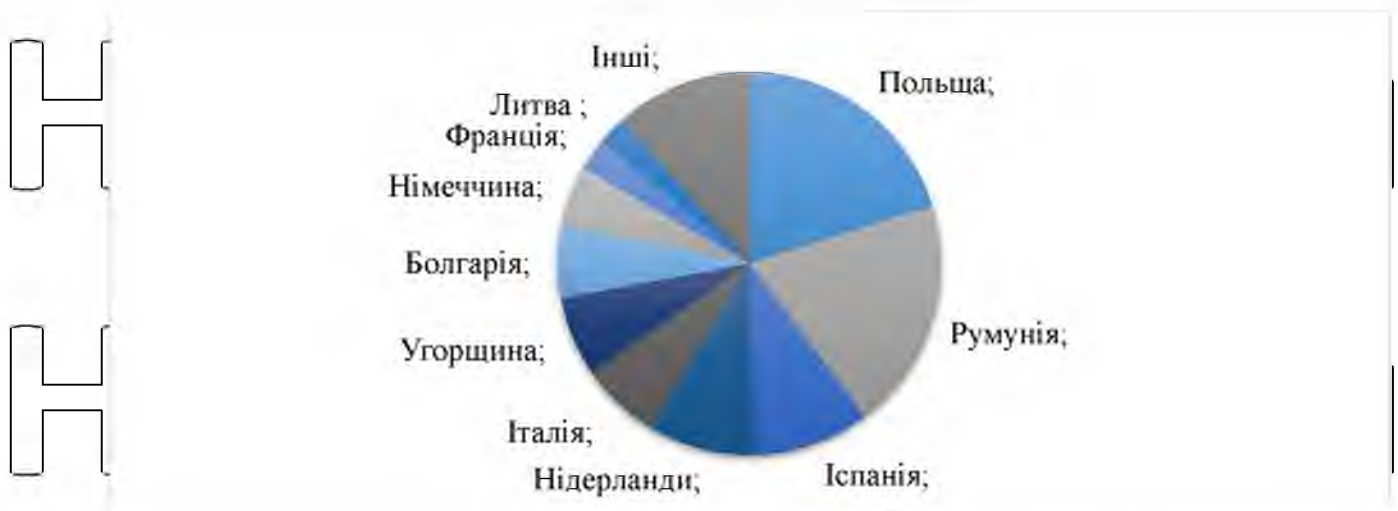
Рис. 2.1. Зовнішня торгівля агропродовольчою продукцією України з країнами ЄС, млрд дол. США

Джерело: сформовано автором на основі [31]

За результатами 2022 року, географічна структура українського експорту (1-24 УКТ ЗЕД) з країнами ЄС виглядає наступним чином (рис. 2.2).

У топ-3 лідерів імпортерів української продукції входять:

1. Польща – 2,69 млрд дол. США
2. Румунія – 2,61 млрд дол. США.
3. Іспанія – 1,31 млрд дол. США.

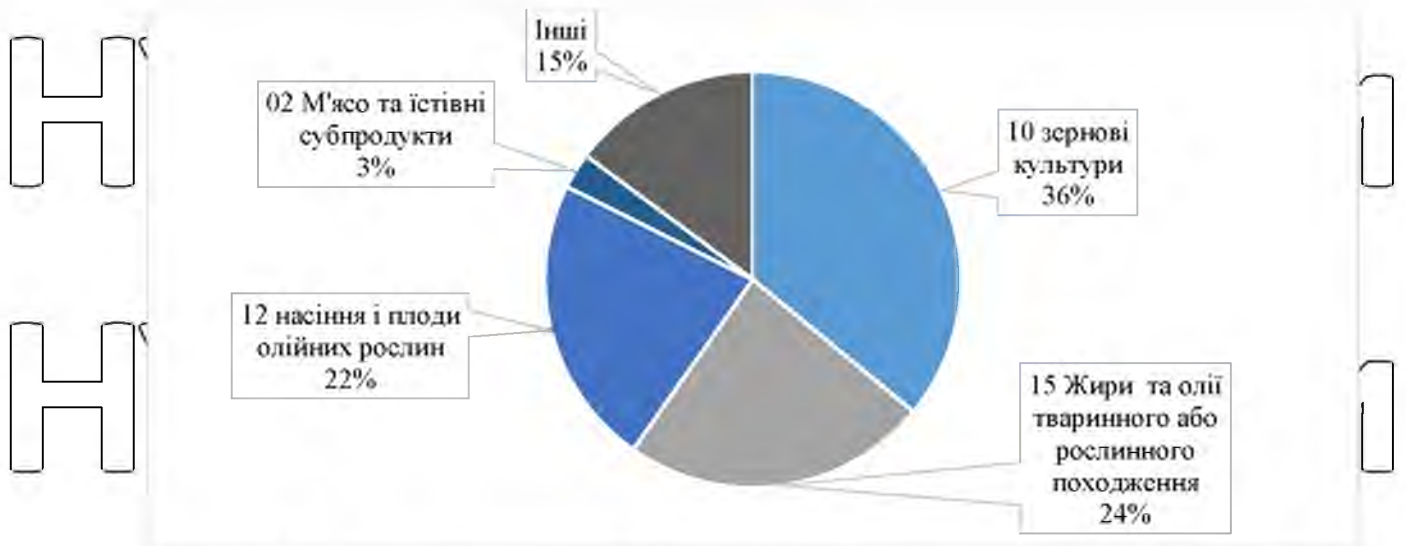
Рис. 2.2 Географічна структура експорту України (1-24 групи УКТ ЗЕД) з країнами ЄС, 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [31].

Дана географічна структура спричинена втратою України виходів до моря, що спричинило необхідність шукати альтернативні логістичні шляхи українських експортерів. До серпня 2022 року ситуація була досить важкою, завдяки деблокаді українських чорноморських портів з серпня 2022 року стало значно простіше експортувати аграрну продукцію, зокрема це стосується саме зернових та олійних культур.

Проаналізувавши товарну структуру експорту за результатами 2022 року, було встановлено, що найбільшу частку займають саме зернові культури – 4,79 млрд дол. США, жири та олії тваринного або рослинного походження – 3,17 млрд дол. США, насіння і плоди олійних рослин – 3,01 млрд дол. США, м'ясо та істівні субпродукти 373,4 млн дол. США та інші (рис. 2.3). Повний перелік товарної структури подано в додатку Б. 1.

Аналізуючи більш детально товарну структуру українського експорту в розрізі окремих позицій, то слід зазначити, що Україна є провідним гравцем серед експортерів зернових на світовому ринку. За даними ресурсу міжнародної торгової статистики Trade Map Україна посідає 8 місце за обсягами світового експорту зернових культур з відносною часткою 5,8%, а концентрація експорту становить 0,07. Річний приріст вартості експорту за 2021-2022 рр становить 17% [33].

Рис. 2.3. Товарна структура експорту агропродовольчої продукції до країн ЄС

Джерело: побудовано автором на основі [31]

У структурі українського експорту в країни ЄС серед зернових культур переважає кукурудза (75,4%), пшениця (19%) та ячмінь (4,7%). За даними ресурсу міжнародної торгової статистики [33] Україна посідає 4 місце за обсягами світового експорту кукурудзи з відносною часткою ринку 9,6%.

Дослідивши динаміку експорту в розрізі окремих позицій (рис. 2.4), зокрема кукурудзи, як результат нами було встановлено, що у 2020 році обсяги експорту зменшились на 33,6% у порівнянні з 2019 роком. Починаючи з 2020 року ми можемо спостерігати динаміку до зростання обсягів експорту кукурудзи. З 2020-2022 рр. обсяги експорту зросли на 125,6% у порівнянні з 2020 роком.

Необхідно звернути увагу, що різке зростання обсягів експорту було саме у 2021/2022 МР. У 2022 році експорт зріс на 89% у порівнянні з аналогічним періодом у 2021 році. Річ у тім, що 2021/2022 МР став для України рекордним врожаєм кукурудзи. Незважаючи на те, що посівні площі були збільшені лише на 1% і посівні площі сягнули 5,47 млн га, за рахунок збільшення врожайності, яка сягнула 7,67 т/га, виробництво кукурудзи зросло на 38% [13]. Після повномасштабного вторгнення експорт кукурудзи перші місяці фактично повністю було паралізоване через втрату доступу до портів, адже зернові культури транспортувались переважно морським транспортом. Як результат

логістика переорієнтувалась і експортери шукали альтернативні шляхи транспортування залізницею і автотранспортом до відкриття зернового коридору, який значно збільшив обсяги, які вдалось поставити до європейських країн.

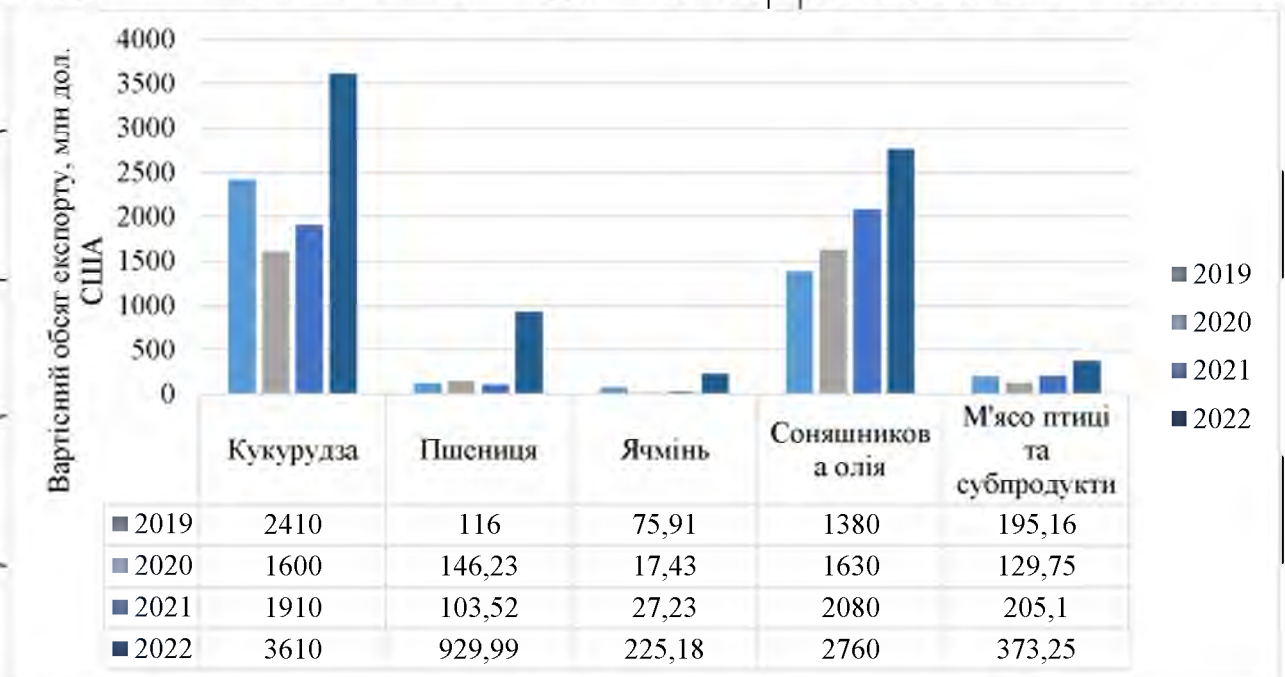

Рис. 4.4. Динаміка експорту в розрізі окремих товарів в країни ЄС, 2019-2022 рр., у млн. дол. США

Джерело: побудовано автором на основі [31].

За даними ресурсу міжнародної торгової статистики [33] Україна посідає 7 місце за обсягами світового експорту пшениці з відносною часткою ринку 4%. Аналізуючи динаміку експорту пшениці, ми встановили, що у 2019-2021 рр. Україна продавала в країни ЄС відносно невеликі обсяги зерна у порівнянн з кукурудзою. У 2022 році Україна збільшила обсяги експорту пшениці до країн ЄС на 798,4%. Річ у тім, що у 2021 році головними імпортерами української пшениці були: Єгипет (16,9%), Індонезія (14,4%), Туреччина, Пакистан та інші]. Тобто, переважно це країни Африки/та Близького Сходу, відповідно з вгратію морської логістики, стало не можливим доставляти зерно до цих держав і як результат шукати інші ринки збуту. Саме тому відбулось таке значне зростання обсягів експорту пшениці до країн ЄС у 2022 році і головним імпортером стала саме Румунія. Основні транзитні потужності здійснювались до чорноморського порту Констанца (Румунія)

За даними ресурсу міжнародної торгової статистики [33] Україна посідає 7 місце за обсягами світового експорту ячменю з відносною часткою ринку 4,5%. Дослідивши динаміку експорту, як результат, нами було встановлено, що у 2022 році відбулось різке зростання проданих обсягів зерна на 727%. Дане зростання обумовлене втратою можливості транспортувати товар морським транспортом. А вже у 2021 році абсолютним лідером серед імпортерів українського ячменю став Китай (53,2%), Туреччина (16,1%) та країни Близького Сходу. Кардинально іншу ситуацію ми спостерігали у 2022 році. Лідерами серед імпортерів українського ячменю стали Румунія (19,9%) та Іспанія (19,7%).

Україна посідає провідне місце на світовому ринку з продажу соняшникової олії. Серед основних тенденцій 2022 року стало подальше закріплення позицій країн ЄС серед основних імпортерів української соняшникової олії. На країни ЄС припадає близько 42% експорту олії з України.

Серед провідних імпортерів соняшникової олії українського виробництва до країн ЄС виступили Польща (18,3%), Румунія (15,3%), яка до 2022 року не входила до топ-20 країн імпортерів та Нідерланди (14,4%) [31]. Сумарно у 2022 році експорт олії до країн ЄС зріс на 32,7% у порівнянні з 2021 роком.

Проаналізувавши результати 2019-2022 рр., ми дійшли висновку, що спостерігається тенденція щорічного зростання вартості експорту, відповідно можемо спрогнозувати, що дана тенденція потенційно може зберігатись і надалі.

Продукція птахівництва займає вагомий частку в експорті серед українських товарів, які експортуються в ЄС. Основною тенденцією 2022 року у виробництві української м'ясопродукції стало збереження позицій на міжнародному ринку за рахунок курятини. Як зазначають експерти, обсяги експорту курятини знизились на 10% у порівнянні з 2021 роком, а вартість реалізації м'яса навпаки збільшилась на 19% [15]. Проаналізувавши обсяги експорту м'яса птиці до країн ЄС у 2019-2022 рр., нами було встановлено, що відбулось зростання на 91,3%.

Слід звернути увагу, що у 2022 році відбулась певна географічна диверсифікація збуту м'яса птиці та їх субпродуктів. Частка експорту до країн ЄС зросла та становить близько 39%. Абсолютним лідером серед імпортерів

курятини українського виробництва стали Нідерланди (27,3%), загальною вартістю 253,65 млн дол. США [31]. Ще одним лідером серед країн-імпортерів стала Словаччина (7%) із загальною вартістю 65,26 млн дол. США.

За оцінками експертів впродовж 2022 року галузь птахівництва зазнала відчутних втрат для українського бізнесу через активні бойові дії, зокрема найбільший виробник курятини – компанія ПрАТ «МХП» отримала збиток приблизно 231 млн дол. США, а потужності з виробництва курятини зменшилися на 8% у порівнянні з 2021 роком [10]. Незважаючи на всі вище зазначені фактори, експортерам вдалось зберегти показники продажів на звичному рівні, в тому числі завдяки зростанню цін на світовому ринку.

За результатами 2022 року, географічна структура українського імпорту (1-24 УКТ ЗЕД) з країнами ЄС виглядає наступним чином (рис. 2.5).

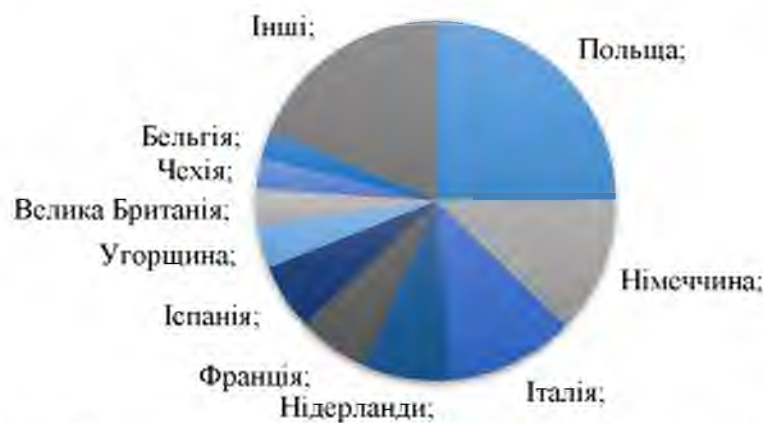

Рис. 2.5. Географічна структура імпорту України (1-24 групи УКТ ЗЕД) з країнами ЄС, 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [31].

Найбільшими торговими партнерами України у галузі імпорту є:

1. Польща – 4,25 млрд дол. США.
2. Німеччина – 2,93 млрд дол. США.
3. Італія – 2,46 млрд дол. США.

Географічна структура імпорту з країн ЄС є схожою зі структурою експорту, абсолютним лідером серед торгових партнерів України виступила Польща. У 2022 році загальний товарообіг склав 29,68 млрд дол. США.

Проаналізувавши обсяги імпорту з країнами ЄС (1-24 групи УКТ ЗЕД), як результат було визначено наступну товарну структуру. (рис. 2.6)

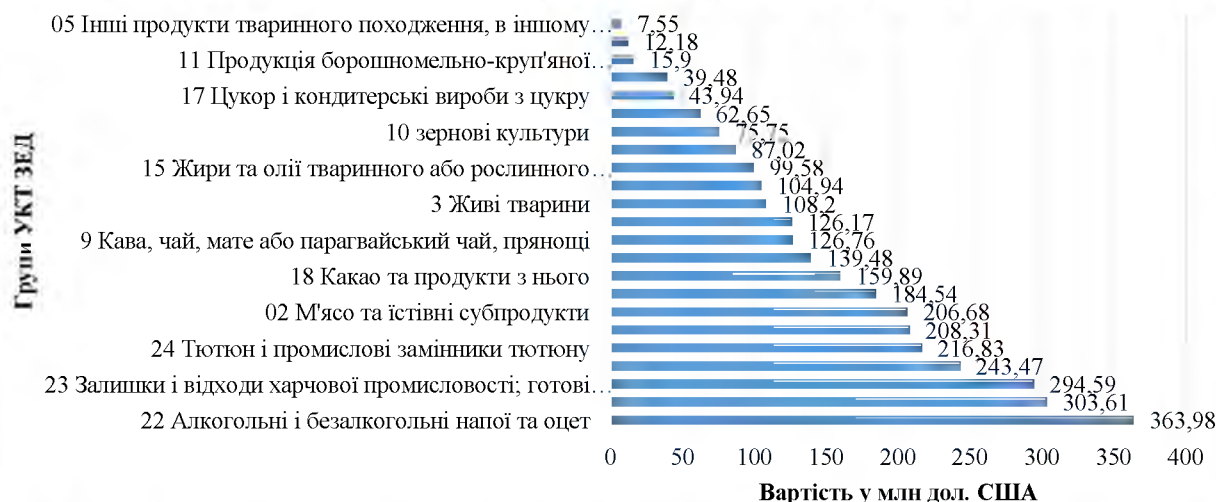

Рис. 2.6. Товарна структура імпорту з країнами ЄС, млн дол. США (2022 р.)

Джерело: створено автором на основі [31].

Аналізуючи товарну структуру імпорту за результатами 2022 року, було встановлено, що найбільшу частку займають саме напої (11,3%), різні харчові продукти (9,4%), продукти тваринного походження та їх залишки (13,51%), тютюн та його продукти переробки (6,7%), готові продукти із зерна зернових культур (6,5%), м'ясо та істивні субпродукти (6,4%) та інші (43,1%). Як результат нами було встановлено, що український імпорт є орієнтований саме на готові товари, тобто це продукція з доданою вартістю та більшим ступенем переробки, те що Україна не виробляє самостійно або ж не покриває повністю потреби та попит споживачів [31].

Окрему увагу слід звернути на групу 02 М'ясо та істивні субпродукти, яка займає адже незважаючи на те, що в частці українського експорту вона займає 3%, експортуючи переважно курятину, у структурі імпорту дана група займає достатньо вагому частку. Найбільшими партнерами в яких Україна імпортує м'ясо птиці є: Польща – 75,37 млн дол. США, Данія – 36,64 млн дол. США та Нідерланди 36,58 млн дол. США [31]. За 2022 рік Україна імпортувала м'яса та істивних субпродуктів на 206,6 млн дол. США, що лише на 1% більше, ніж у 2021 році.

Головним експортером для України залишається Польща, незважаючи на введення Україною заборони у липні 2023 року про імпорту з Польщі продукції птахівництва, зокрема і м'яса птиці, у зв'язку із невідповідними санітарними нормами [50]. Нині ж дана заборона була послаблена та знята повна заборона

Отже, порівнюючи товарну структуру експорту та імпорту, як висновок, ми можемо констатувати, що експорт України є переважно сировинного характеру. Основну частку посідають зернові культури 36% та олійні культури 22%. Серед продукції з доданою вартістю, слід виокремити виробництво та продаж соняшникової олії, адже Україна є беззаперечно провідним гравцем на світовому ринку. Натомість імпорту України переважно спрямований на готову продукцію, переважно це продукти харчування та продукція з додатковим ступенем обробки (борошно, макаронні вироби та ін.).

Підсумовуючи, можемо зазначити, що у торгівлі з країнами ЄС агропродовольчою продукцією спостерігається тенденція до зростання, тобто зростають обсяги обороту, а також збільшуються розміри експорту продукції українського виробництва, що дає можливість нам спрогнозувати подальше збереження даної позитивної динаміки та розвивати подальші відносини з країнами ЄС.

2.3 Вплив військової агресії російської федерації на динаміку та структуру зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС

За оцінками експертів 2022 рік міг би стати рекордним для обсягів українського експорту за всю історію незалежності нашої країни. Станом на початок 2022 року, у січні-лютому ми могли спостерігати позитивну динаміку зростання обсягів експорту, а саме приріст експорту становив 36,9% в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року [31]. З початком новомасштабного вторгнення ситуація кардинально змінилась і обсяги експорту знизились на 52%. Аналогічну ситуацію ми можемо спостерігати з обсягами імпорту, у період

лютого-березня 2022 року обсяги імпорту знизились на 70%.

У 2021 році частка країн ЄС в ЗТО України складала 34,3%, а у 2022 році – 55,8%. Такі зміни відбулися за рахунок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Це в свою чергу призвело також до обмеження експорту до азійських країн через блокування чорноморських портів. Експортні можливості України зменшилися, це спонукало експортерів до пошуку альтернативних логістичних шляхів замість морського транспорту.

Таблиця 2.3

Структура країн-партнерів ЄС в експорті товарів 1-24 групи УКТ ЗЕД

Країна	Частка країни		Приріст	
	млн. дол. ЄС	млн. дол. ЄС	млн дол. США	Відносний
Нідерланди				
Іспанія				
Польща				
Німеччина				
Італія				
Велика Британія				
Франція				
Бельгія				
Португалія				
Литва				
Румунія				
Болгарія				
Угорщина				
Інші				

Джерело: розраховано автором на основі [31].

У 2021 році серед найбільших імпортерів країн ЄС української аграрної продукції були Нідерланди з часткою 21,4%, Іспанія з часткою 14,2% та Польща з часткою 12,0%. Кардинально іншу картину ми можемо спостерігати у 2022 році. У 2022 році найбільшими країнами імпортерами серед країн ЄС української аграрної продукції стали Польща (20,2%), Румунія (19,6%), Іспанія (9,8%), Нідерланди (9,0%), Угорщина (6,7%) та Болгарія (6,1%) (рис. 2.7) [53].

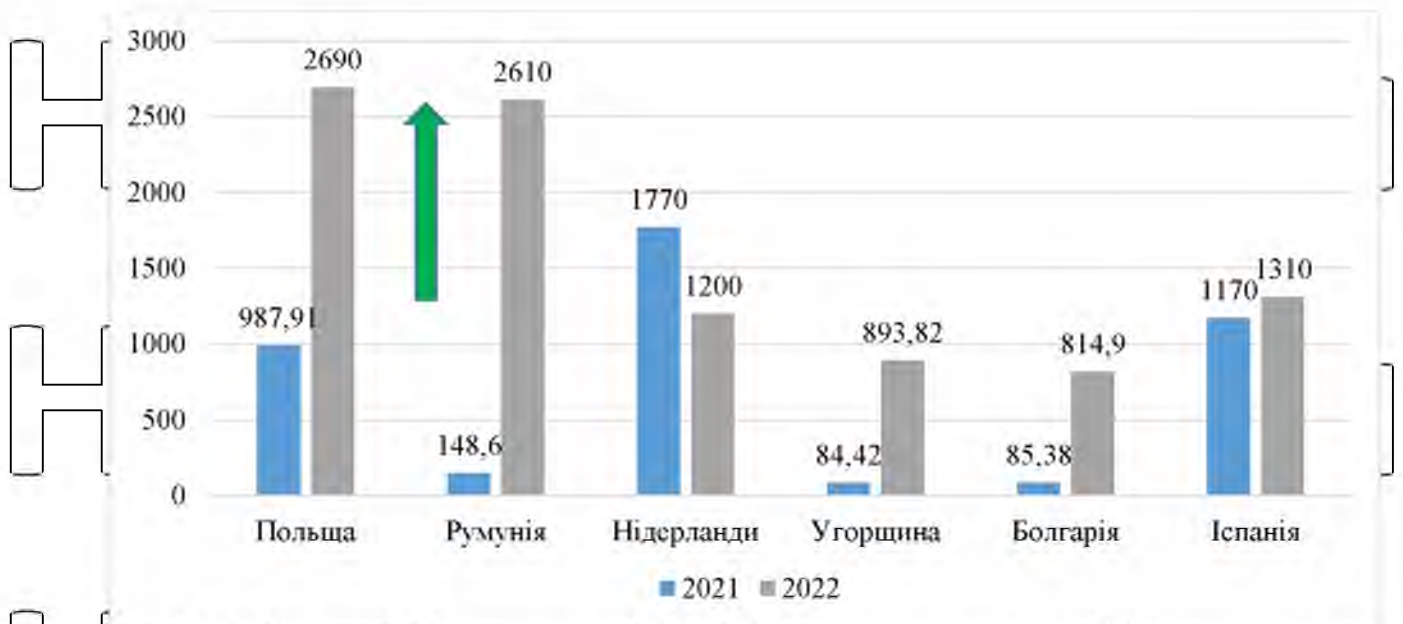

Рис. 2.7. Країни-лідери українського експорту 2021-2022 рр., млн дол. США
Джерело: створено автором на основі [31]

Найбільше зростання обсягів експорту ми можемо бачити в країни: Польщу та Румунію. Через блокування портів у Чорному морі, з початком повномасштабного вторгнення, Україна як один із найбільших експортерів зерна на світовому ринку, була змушена шукати альтернативні маршрути постачання своєї сировини, зокрема через Румунію та Польщу. Польща займає перше місце в українському експорті серед країн ЄС з відносною часткою 20,2 % та 11,3% загальній структурі експорту стає найбільшим імпортером української аграрної продукції. Таким чином, за обсягами експорту Польща витіснила Китай, який з 2019 року займав перші позиції. У 2021 році імпорт Польщі склав 987,91 млн дол. США, а це – 7 місце в структурі загального експорту аграрної продукції з відносною часткою 3,6% та 3 місце серед країн ЄС.

Проаналізувавши товарну структуру експорту, нами було встановлено, що позиційних змін не відбулося, але відбулися значні зміни в обсягах проданої продукції. Як зазначалось раніше (підрозділ 2.2 даного дослідження), у 2022 році зросли обсяги експорту до країн ЄС за наступними позиціями (табл. 2.4).

Таблиця 2.4
Зміни обсягів українського експорту до країн ЄС у розрізі окремих

товарів, 2021-2022 рр.

Показник	2021	2022	Зміни до відповідного року, % 2022 до 2021
	млн. дол. США		
Кукурудза	1910	3610	88,89
Пшениця	103,52	929,99	798,36
Ячмінь	27,23	225,18	726,87
Соняшникова олія	2080	2760	32,58
М'ясо птиці та субпродукти	205,1	373,25	81,99

Джерело: побудовано автором на основі [31]

Світовий ринок пшениці вже другий сезон поспіль переживає так званий «пшеничний бум», тобто нарощуються обсяги виробництва пшениці. У поточному 2022/2023 МР році, Україна втратила свої позиції на міжнародному ринку, опустившись із 7 місця до 10 (рівень 2014/2015 МР). Незважаючи на обмеження вивезення зерна, порушення логістичних маршрутів та високу вартість пального, внаслідок розв'язаною росією війни, Україна зберегла позиції у світовому експорті пшениці, її частка склала 14,4% або 19 млн т [46].

Сезон 2022/2023 МР став для України першим в умовах повномасштабного вторгнення, яке призвело до втрати посівних площ. Для українських виробників цей рік став найнеудачливішим, враховуючи той факт, що 2021 рік став рекордним для України за обсягами виробництва пшениці. За даними Державної служби статистики України у 2022 році валовий збір пшениці становив на 35,5% менше, ніж у 2021 році. Відповідно відбулось і зменшення загального експорту на 47%.

Протилежні результати ми можемо спостерігати у торгівлі України з країнами ЄС. За 2022 рік експорт пшениці до країн ЄС зріс на 798%, що стало прямим результатом війни в Україні та втратою виходів до моря і тривалого блокування портів. Відповідно відбулась диверсифікація ринків збуту, адже в 2021 році головними імпортерами української пшениці були саме країни Африки, зокрема Єгипет, Азії та інші. Нині ж основними торговельними партнерами України виступили вище зазначені країни ЄС.

Протягом усього 2022 року Румунія та Польща спільно сприяли експорту

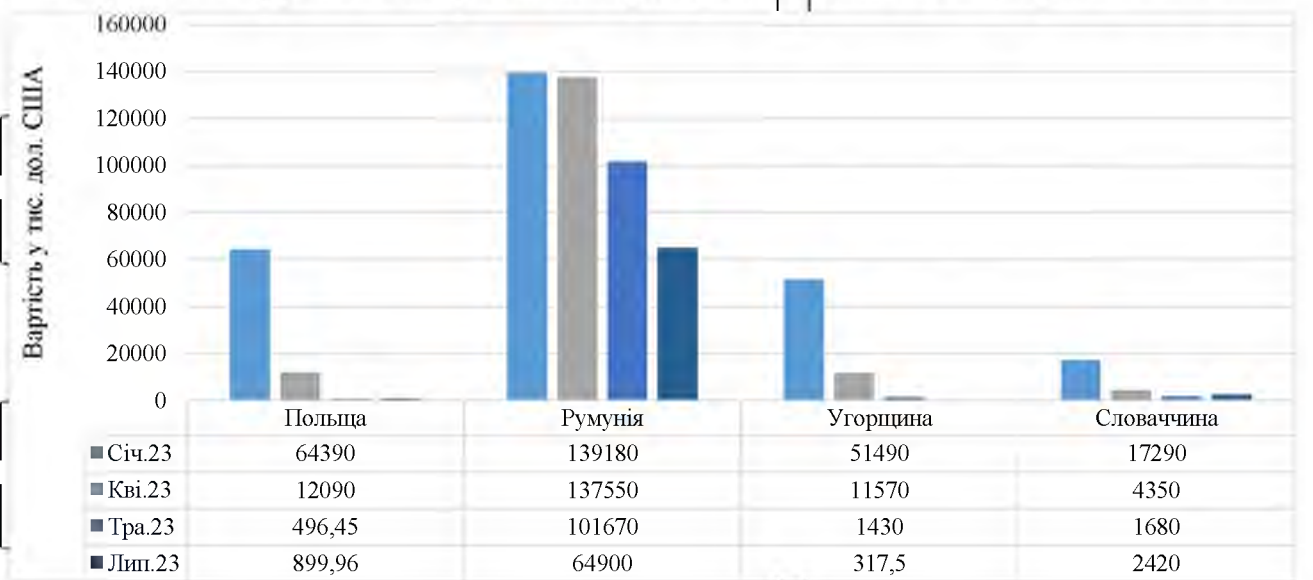
зернових культур з України, основні транзитні шляхи були саме через сусідні країни, що спричинило зниження цін та невдоволення місцевих фермерів. А вже наплив українського продовольства спричинив так звану «зернову кризу» в країнах ЄС і тому було прийнято рішення про підтримку національних виробників.

Як результат для України у травні 2023 року Єврокомісія запровадила заборону на імпорту зерна пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику українського походження до ряду країн ЄС. До даного переліку ввійшли:

Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина та Болгарія [36]. Заборона діяла до червня 2023 року та була продонгована до вересня поточного року. Результати дії даної заборони представлено на (рис. 2.8).

Проаналізувавши обсяги експорту у період дії заборони Єврокомісії, як результат нами було встановлено, що у травні 2023 року Польща імпортувала на 95,9% менше зернових культур у порівнянні з квітнем 2023 року. Аналогічна ситуація з іншими країнами: Румунія (-26,1%), Угорщина (-87,6%), Словаччина

У рамках дії даної заборони було дозволено лише транзит через вище зазначені країни, тобто насіння кукурудзи, пшениці, соняшнику, а також ріпаку українського походження продовжувало проходити транзитом через Болгарію, Угорщину, Польщу, Румунію та Словаччину через загальну процедуру митного транзиту або вирушати до країни чи території за межами ЄС [36].

Рис. 2.8. Експорт зернових культур до країн ЄС після введення заборони на імпорт, січень-липень 2023 р.

Джерело: сформовано автором на основі [31].

У зв'язку з цим Україна у вересні 2023 року звернулася зі скаргою до Світової організації торгівлі на Польщу, Словаччину та Угорщину, тим самим перемістивши даний спір юридично-адміністративну площину вирішення. Даною заборонаю країни порушили положення Угоди про сільське господарство до ГАТТ 1994 та Угоди про асоціацію. До того ж ще одним аргументом на стороні України може бути те, що Єврокомісія скасувала свої обмеження, пояснивши це тим, що зернові ринки у східних країнах ЄС вже було стабілізовано та українське зерно не матиме безпосереднього впливу на них. Тобто наднаціональним органом торговельного регулювання не було побачено підстав та істотних ризиків для аграрного сектору ЄС. Скоріш за все, остаточне рішення буде мати все ж таки більш компромісний характер. За словами експертів Україна самостійно зможе обмежувати обсяги свого експорту, попередньо узгоджуючи його зі своїми торговими партнерами [29].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України близько 90% української продукції транспортується сухою дорогою транзитом через Румунію, 10% через Польщу та лише близько 6% через Угорщину, а також 1,5% через Словаччину.

Таблиця 2.5

Структура імпорту товарів 1-24 групи УКТ ЗЕД в Україну з країн ЄС, 2021-2022 рр.

Країна	Частка країни		Приріст	
	млн. дол. США	млн. дол. США	млн дол. США	Відносний
Польща				
Італія				
Німеччина				
Нідерланди				
Франція				

Іспанія						
Угорщина						
Велика Британія						
Бельгія						
Інші						

Джерело: Сформовано автором на основі [31].

Основними постачальниками імпортової продукції в Україну залишаються Польща, Італія та Німеччина. Проаналізувавши географічну та товарну структуру українського імпорту, можемо зазначити, що суттєвих структурних змін не відбулось (рис. 2.9), на відміну від експорту.

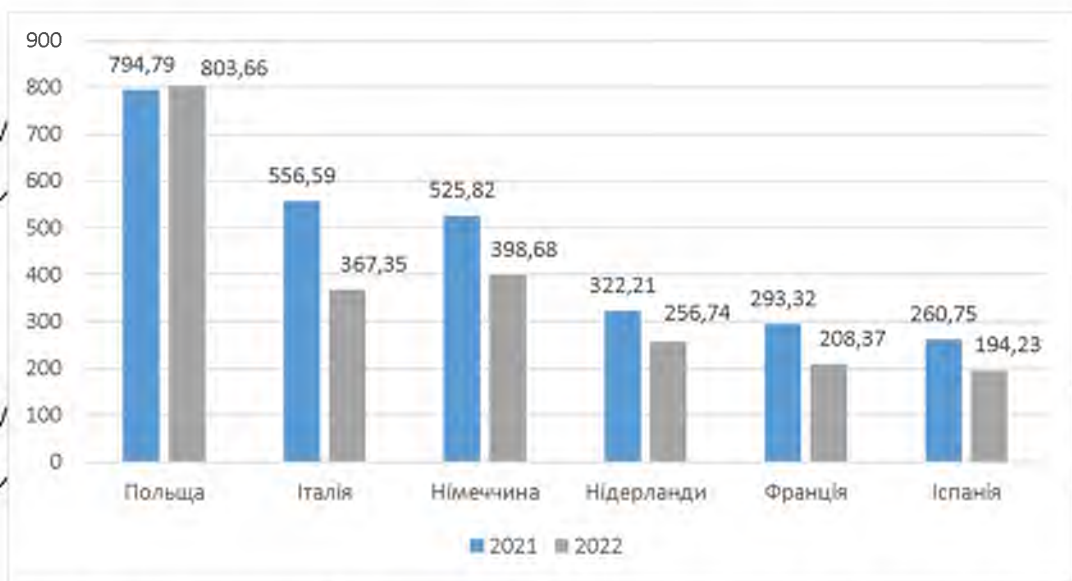

Рис. 2.9. Країни-лідери ЄС в українському імпорті, 2021-2022 рр., млн дол.

США

Джерело: сформовано автором на основі [31]

Отже, проаналізувавши динаміку та структуру зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС під впливом повномасштабного вторгнення, нами було встановлено, що значних змін зазнала географічна структура експорту. Основними торговими партнерами України стали Польща, Румунія, яка ще до 2022 року не входила і в топ-10 імпортерів українських зернових культур. Як результат ми можемо констатувати, що війна в Україні безпосередньо вплинула саме на експорт та його подальший розвиток, адже перед національними виробниками постало багато викликів, найпершим з них стала саме логістика. Із блокуванням портів Чорного моря Україна була змушена шукати альтернативні

шляхи. Фактично ми зіткнулись з проблемою необхідності повної реформації логістичної системи в цілому. Дане питання вимагає подальшого вирішення, адже як показали результати діяльності, пропускні можливості сусідніх країн є недостатніми для повноцінного функціонування та транспортування української продукції та потребують вдосконалення.

Якщо говорити про товарну структуру експорту, то основними джерелами експортно валютного виторгу як і в довоєнні роки залишається продукція сільського господарства: зернові, олійні культури, а також жири та олії рослинного походження, зокрема соняшникова олія. Таким чином, змінились

лише обсяги експортованої продукції, по деяких окремих товарних позиціях відбулись значні збільшення.

Щодо структури імпорту, то кардинальних змін не відбулось. Український імпорт залишається більш орієнтований на готову продукцію харчової промисловості та інших товарів з доданою вартістю.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЮ ПРОДУКЦІЄЮ З КРАЇНАМИ ЄС В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Синхронізація нормативно-правової бази зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС

Синхронізація нормативно-правової бази України з країнами ЄС є невід'ємною частиною інтеграції нашої держави до членства в Євросоюзі. Вона має величезне значення для полегшення та стимулювання двосторонньої торгівлі між учасниками. Цей шлях є складним та багатаетапним, адже даний процес включає в себе низку реформ у всіх сферах для відповідності до європейських норм та стандартів, а особливо це стосується агропромислового комплексу.

Аграрний сектор є важливим та необхідним для функціонування кожної країни, адже це в першу чергу забезпечення продовольчої безпеки, до того ж додаткові робочі місця та розвиток сільських територій. Для України це ще й основне джерело ВВП та експортно орієнтовна галузь економіки, адже близько 45% всього експорту припадає саме на агропромисловий комплекс. Також слід згадати, що українське зерно забезпечує і світову продовольчу безпеку, саме тому процес синхронізації має бути добре продуманим.

За оцінками експертів перехід українського АПК безпосередньо до стандартів ЄС потребуватиме саме комплексних змін. В основному адаптація буде відбуватись за декількома напрямками. У першу чергу необхідно почати із законодавства та регуляторної бази. Українське законодавство та нормативно-правові акти, якими регулюються робота сектору, мають відповідати європейським стандартам якості, безпечності харчових продуктів, рослинництва, тваринництва, а також і у сфері охорони навколишнього середовища. Україна не стоїть осторонь і також приймає участь у процесах сталого розвитку у рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [9].

У 2019 році Європарламент представив Європейський зелений курс, який

передбачає рух до нейтрально кліматичного континенту до 2050 року. Іншими словами, це розроблена програма, яка включає стратегії розвитку сталої, чистої, безпечної та здорової Європи. Це план дій, спрямованих на те, щоб зробити економіку ЄС стійкою, перетворивши кліматичні та екологічні виклики на можливості в усіх сферах у справедливий та інклюзивний спосіб. ЄЗК передбачає охоплення всіх секторів економіки, зокрема, і сільське господарство та перехід до циркулярної економіки. Це впливає і на відносини із державами, які є важливими стратегічними партнерами ЄС, зокрема і на Україну [18].

За переконаннями експертів потрібно провести у відповідність до практики та законодавства ЄС поняття сільських територій, сільського розвитку. Українське законодавство визначає поняття сільської місцевості, сільських територій у несприятливих умовах, згадуються сільські території в Положеннях про центральні органи виконавчої влади, Концепції розвитку сільських територій, Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, проте чіткі визначення не наводяться. Така уніфікація може спростити комунікацію України з ЄС та апроксимацію політик на рівні як заходів та фінансових інструментів, так і цінностей, моделі управління та організації аграрного виробництва [22].

Наступним аспектом є якість та безпечність харчових продуктів, зокрема це питання стосується саме до сталості виробництва. Річ у тім, що українська система контролю та забезпечення якості харчової продукції дещо відрізняється від стандартів ЄС. У ЄС функціонує так звана «Farm to Fork» стратегія («від лану до столу»), яка лежить в основі Європейського зеленого курсу, спрямованого на те, щоб зробити продовольчі системи справедливими, здоровими та екологічно чистими. Дана стратегія мала на меті прискорити до сталості продовольчої системи.]. За допомогою даної системи стало можливим краще контролювати якість продукції впродовж усього ланцюга її виробництва. До того ж вона сприяє впровадженню більш «зелених» методів виробництва, модернізації інформування споживачів та інші.

Українська система контролю в деяких аспектах є більш жорсткішою, ніж

європейська, але якщо ми говоримо про процес синхронізації, то вона повинна бути оновлена відповідно до діючих систем у ЄС. У сфері синхронізації фітосанітарного та ветеринарного контролю можливо здійснення заходів з метою інтеграції України до системи TRACES та забезпечення її повноцінного функціонування. TRACES NT – це багатомовна санітарна та фітосанітарна онлайн платформа Європейської Комісії із сертифікації та підтримки експорту тварин, продукції тваринного та рослинного походження, а також харчових продуктів до ЄС. Ця платформа дає змогу третім країнам видавати офіційні сертифікати для імпорту в ЄС партій продуктів тваринного походження, тварин, певних харчових продуктів і кормів нетваринного походження та рослин, а державам-членам Європейського Союзу – вхідні документи, що фіксують результат офіційного контролю та рішення, прийняте щодо цих партій [6]. Проте дані заходи потребують відповідно фінансової та технічної допомоги

Нині ж в Україні діють наступні нормативно-правові документи, які регламентують рівень якості продукції:

державні стандарти (ДСТУ) – розробляються на основі міжнародних стандартів при необхідності уточнення їх дії або ж відсутності міжнародних стандартів;

галузеві стандарти (ГСТУ) – розробляються на при відсутності державних стандартів або ж коли існує потреби уточнити їх вимоги;

стандарти науково-технічних і інженерних товариств і спілок України (СТТУ) – використовуються при потребі поширення та впровадження у практику результатів фундаментальних і прикладних досліджень, що були отримані в певних галузях знань чи сферах діяльності [58].

Також українські виробники використовують один із найпопулярніших стандартів, розроблених Міжнародною організацією зі стандартизації, а саме ISO 9001:2015. ISO 9001 - це система управління якістю, сертифікація відповідно до якої гарантується, що підприємство може випускати продукцію на стабільному рівні якості та постійно його підвищувати. В Україні аналогом цього стандарту є ДСТУ ISO 9001:2015. Робота за принципами ISO 9001 означає, що компанія

контролює якість на виробництві [56].

У липні 2023 року Верховна Рада України прийняла законопроект «Про внесення до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва». Даний законопроект спрямований на покращення державного регулювання у сфері продовольчої безпеки, а також розвитку тваринництва шляхом комплексного підходу до змін у законодавстві. Окрім того, окрему увагу було приділено стимулюванню розвитку та легалізації малого підприємництва у виробництві ремісничих харчових продуктів, а також на збільшення об'ємів виробництва продукції з високою доданою вартістю, що допоможе наповнювати держаний бюджет та створенню робочих місць для населення, що в свою чергу сприятиме забезпеченню високого рівня захисту здоров'я громадян і задоволення їхніх соціальних та економічних інтересів [54].

Важливим аспектом є те, що норми даного документу є максимально наближеними до стандартів ЄС. Основні положення законопроекту передбачають:

впровадження організаційно-правових засад державної реєстрації, наповнення та ведення Реєстрів об'єктів санітарних заходів (новітні харчові продукти, харчові добавки, харчові ароматизатори, харчові ензими, твердження про користь для здоров'я); визнання кормових добавок, якщо вони зареєстровані в ЄС без проведення державної реєстрації в Україні та ін.;

визначення міжнародних стандартів ISO/TS 19657:2017 щодо критеріїв натуральних харчових інгредієнтів та ISO 23662:2021 щодо критеріїв для продуктів харчування та харчових інгредієнтів, придатних для вегетаріанців або веганів. [54].

Не менш важливим є впровадження соціальних та екологічних стандартів, які вдало функціонують в ЄС. Незважаючи на перешкоди, які виникають в процесі синхронізації нормативно-правової бази України з ЄС, ми все ж таки етасмо ближчими до стандартів Європейського Союзу, особливо у сфері

сільського господарства. Українські виробники модернізують виробничі процеси відповідно до сучасних технологій, але все ж таки залишається ще досить багато питань санітарного та ветеринарного спрямування, які потребують вирішення.

Незважаючи на досить стрімкі темпи інтеграції, залишається не вирішеною проблема імплементації законодавства ЄС, адже не достатньо лише впроваджувати, потрібно розуміти сам процес впровадження. Тому що насправді існує багато так званих «підводних каменів», які неможливо дослідити лише побачивши загальну сферу використання певного законодавчого акту, а потрібне детальне вивчення функціонування у більш вузьких галузях, щоб розуміти специфіку дії окремих стандартів та вимог, які є не настільки очевидними.

На даному етапі реалістичні сценарії перехідних процесів залежать від низки факторів. Це, як і дотримання попередньо погоджених із ЄС планів переходу, так і докладених зусиль зі сторони українського уряду, вітчизняних аграрних підприємств та суспільства в цілому. Звичайно, не менш важливими є інвестиції, адже війна в Україні стала основним відштовхувачим фактором для інвестиційної привабливості країни. Водночас запровадження європейських норм та стандартів у виробництво може посприяти стабільному післявоєнному відновленню сектору. Як результат, - це допоможе підвищити його конкурентоспроможність.

Конкретизувати часові рамки доволі складно, оскільки вони напряму залежать від термінів закінчення війни в Україні, адже це впливає на наявність фінансових ресурсів, які можуть бути використані для АПК, а також швидкості адаптації законодавства та впровадження необхідних змін. За успішної синхронізації перед українськими виробниками відкриються нові можливості, які стануть не просто імпульсом до післявоєнної відбудови, а ще й до покращення та модернізації усіх сфер виробництва. Незважаючи на більш жорстку конкуренцію з боку аграрного сектору ЄС, євроінтеграція відкриє українським агровиробникам виходи на нові ринки, доступ до прогресивних технологій та інвестицій.

Необхідно звернути увагу на те, що підготовка до євроінтеграції потребує

часу та зусиль, саме тому українським аграріям варто вивчати практики ведення бізнесу, які використовуються в ЄС, їхні вимоги до якості та сертифікації. Успішна синхронізація нормативно-правової бази України з ЄС дійсно може принести багато переваг для національного агропромислового комплексу.

3.2. Відновлення та розвиток експорту агропродовольчої продукції з України до країн ЄС

Повномасштабна війна в Україні внесла певні корективи у функціонування економіки в цілому, і агропромисловий комплекс не став винятком. Він функціонує в умовах постійних викликів з обмеженими виробничими та експортними спроможностями. Саме тому, відновлення та подальший розвиток експорту агропродовольчої продукції є одним із ключових напрямів діяльності України. Частка аграрної продукції в структурі українського експорту становить близько 45%, вона є основним джерелом залучення валютних потоків.

З початком повномасштабного вторгнення Україна втратила значну кількість своїх посівних площ на тимчасово окупованих територіях, на територіях де ведуться активні бойові дії, тобто це землі, які є непридатними для вирощування, зокрема, зернових культур. За даними Української зернової асоціації через війну в Україні посівні площі було зменшено близько на 6 млн га. Отже, Україна втратила близько 25% своїх родючих площ, які не можуть бути використані як сільськогосподарські угіддя через активні бойові дії, або ж через замінування територій. У новому сезоні 2023/2024 МР перед українськими експортерами постане достатньо викликів, адже на світовий ринок повертаються лідери, зокрема, серед таких культур, як пшениця та кукурудза, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність української сировини на міжнародному ринку.

Важливою ланкою в змщенні конкурентоспроможності українських виробників на зовнішніх ринках є лібералізація зовнішньої торгівлі. Продовження пільгового періоду експорту української продукції до ЄС та

продовження роботи над оптимізацією логістики, включаючи «лінії солідарності». Іншим нагальним питанням, яке прямо впливає на динаміку транзиту та торгівлі українською продукцією рослинного походження є лібералізація правил країн ЄС щодо можливості побудови інфраструктурних (складських) об'єктів на території країн ЄС українськими інвесторами чи спільними підприємствами.

Найбільш перспективними ринками збуту серед країн ЄС для української пшениці може стати ринок Іспанії, так, як за прогнозами експертів врожай в Іспанії матиме проблеми з якістю та врожайністю в цілому. Але виникає інша

проблема - через логістику. За оцінками експертів, порт Констанца, який сьогодні є експортним хабом для українського зерна, заповнений минулорічним врожаєм. До нового врожаю румунські порти не встигли його реалізувати в повній мірі. Це пов'язано із падінням попиту з боку світових покупців. Відповідно немає

можливості поки приймати новий врожай, тобто виникає дефіцит потужностей для зберігання та перевалки. І це стосується не лише пшениці, але й інших зернових культур, зокрема, і кукурудзи. Саме тому, виникає необхідність у розробці нових перспективних шляхів реалізації продукції, це може бути як диверсифікація ринків збуту, так і різноманіття експортованої продукції.

Відповідно, виникає необхідність у збільшенні частки експорту продукції з вищим ступенем обробки [37].

Відбудова промислового потенціалу України необхідно здійснювати за нових технологічних засадах, які зможуть забезпечити структурну перебудову економіки з пріоритетним розвитком переробних виробництв, відновлення інвестиційної діяльності, а також створення нових робочих місць. Стимулювання промислового зростання в умовах зниження конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, посилення інвестиційних та виробничих ризиків диктує неодмінність міцної державної підтримки.

Як вказувалось раніше у нашому дослідженні, експорт України є сировинно орієнтованим, тобто виробники продають переважно продукцію без вторинної обробки чи повної переробки. Саме тому, було б доцільно розвивати

на території України виробництва повного циклу та збільшувати промислову переробку, що забезпечуватиме зростання доданої вартості виробництва та експорту промислової продукції.

Для цього необхідно дослідити можливості започаткування нових проєктів створення на території України повного циклу виробництв у зерновій галузі, адже

Україна найбільше виробляє зернових культур (пшениця, кукурудза, ячмінь). До прикладу, це може бути виробництво борошна, макаронних виробів, які

забезпечать потреби внутрішнього ринку і замість імпорتنі товари, а також

зможуть приносити більше надходження коштів від експорту. Звичайно

українська продукція може зіштовхнутись з проблемами конкурентоспроможності на ринку ЄС, але потрібно шукати нішу, яку можна

зайняти. Це може стати успішним проєктом, аналогічно виробництву соняшникової олії, лідером серед експортерів якої є Україна.

Для успішної реалізації необхідно посилити державну підтримку в пошуку ринків збуту, отриманні через канали міжнародної допомоги обладнання та матеріалів, спеціалізованих вагонів і вантажних автомобілів для транспортування для підприємств, що займаються переробленням зернових культур.

Репозиціонування України в глобальній продовольчій системі. Сприяння просуванню експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції та харчових продуктів на ринки країн ЄС, які тимчасово зняли обмеження на експорт української продукції на власні ринки, шляхом популяризації українських продуктів на нових перспективних ринках.

Варто звернути увагу, що можна зміцнити експортний потенціал промисловості через спрощення експортних поставок з України, переорієнтації експортних потоків промислової продукції на альтернативні до чорноморських шляхів, запровадження політики заміщення на світових ринках російської продукції подібною українською, сприяння експорту товарів з більшим вмістом

доданої вартості. Для успішної реалізації потрібно здійснювати моніторинг та оперативне інформування українських виробників стосовно зацікавленості іноземних компаній у налагодженні контактів з вітчизняними партнерами щодо

виробництва й постачання на світові ринки продукції, яка здатна замінити подібні російські товари.

Пришвидщення модернізаційних зрушень у харчовій промисловості на засадах розвитку конкурентних переваг і використання потенціалу ЄС як прискорювача інклюзивного економічного зростання. У рамках євроінтеграції

необхідно також приділити окрему увагу стимулюванню використання кліматично нейтральних, низьковуглецевих, циркулярних моделей виробництва в промисловості, посилення потенціалу переробної галузі для виробництва енергії з альтернативних джерел, збільшення внеску в енергетичну безпеку

держави та зниження критичної залежності від імпорتنих енергоносіїв, що прискорюватиме залучення України до європейського порядку денного модернізації промисловості в контексті реалізації «зеленого курсу», інтеграцію українських виробників до європейських ланцюгів доданої вартості, забезпечуватиме додаткові обсяги сталих енергоресурсів для економіки. У тісній

співпраці з ЄС розвиток бізнесу в рамках «зеленого курсу» є надважливим завданням для українських виробників, які експортуватимуть свою продукцію на ринок ЄС. Вона повинна відповідати усім вимогам, що бути дійсно конкурентоспроможною не лише на європейському ринку, але й на світовому ринку в цілому.

Необхідно забезпечити стале сільськогосподарське виробництво, розвиток органічного (біологічного, екологічного) виробництва, формування засад ведення сільськогосподарського виробництва з урахуванням агрокліматичних змін. Зі сторони держави повинно бути стимулювання до впровадження інноваційних, еколого-зберігаючих технологій у сільському господарстві, забезпеченню раціонального сільськогосподарського землекористування, зменшенню техногенного навантаження агровиробництва на довкілля.

Забезпечити організаційно-методичну підтримку підприємств, які самостійно відмовляються від застосування пестицидів або здійснюють їх регламентоване використання з урахуванням норм та стандартів ЄС.

Ключові напрями забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в

умовах повномасштабної війни мають бути скеровані на збереження ефективності ланцюга «виробництво – перероблення – зберігання – постачання населенню харчових продуктів». Надзвичайно важливим завданням залишається нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, пошук та створення нових об'єктів для зберігання та первинного перероблення продукції, залучення всіх можливостей державного та приватного сектору для постачання продовольства в місця їх збуту.

Окрему увагу необхідно приділити енергетиці. Як показав досвід 2022 року Україна зіштовхнулась з проблемами енергетичної інфраструктури.

Використання біоенергетичного потенціалу аграрного сектору дасть змогу частково замінити традиційні види енергії альтернативними, як на національному, так і на місцевому рівнях споживання. Це допоможе зміцнити енергетичну стійкість країни.

В умовах повоєнного відновлення треба забезпечити диверсифікацію розвитку аграрного виробництва на основі підвищення капіталізації та інвестиційної привабливості агропідприємств, формування ринкових інститутів, що передбачатиме підвищення ефективності використовуваних у сільському господарстві ресурсів, зміцнення продовольчої безпеки держави, розвиток багатокладності, нарощування експорту товарів з більшою доданою вартістю, забезпечення комфортних умов проживання на селі. Це вимагає реалізації вищезгаданих завдань і заходів.

3.3 Трансформація логістики українського експорту до країн ЄС в умовах війни з російською федерацією

Під час війни логістична система в цілому зазнала величезних втрат. За попередніми оцінками експертів, було зруйновано або пошкоджено понад 25 000 км автодоріг, 326 мостів, 6 500 км залізничних колій, 16 аеропортів та аеродромних комплексів, понад 1 000 одиниць рухомого складу міського громадського транспорту. Тривалий час були заблоковані морські порти України.

через які експортувалася більша частина українського продовольства [51]. Від самого початку повномасштабного вторгнення російської федерації український зерновий експорт практично зупинився, елеватори не мали кому відвантажувати зерно, відповідно, не було змоги відправляти з портів судна. З перших днів постала нагальна проблема швидкого пошуку альтернативних шляхів транспортування зернових та олійних культур, так як переважна кількість експорту здійснювалась саме морським шляхом.

Необхідно зазначити, що Україна є одним зі світових лідерів з експорту зерна. Але через російську агресію основний логістичний шлях для цього товару

Чорне море було заблоковано. Це позбавило змоги українських виробників експортувати свій врожай, адже близько 90% українського експорту зернових та олійних культур здійснювалось саме морським шляхом. Ця проблема стала не тільки локальною, але й глобальною адже це спричинило неможливість доставити українське зерно, що в результаті може посилити продовольчу кризу в десятках країн, зокрема, в Африці та Азії. Відповідно, перед українськими виробниками постав виклик переорієнтації логістичних шляхів та пошуку альтернативних способів транспортування продукції [16].

Незважаючи на те, що морський транспорт не повністю втрачено та Ізмаїльський, Усть-Дунайський і Ренійський порти усе ж мали змогу приймати, завантажувати й відправляти судна. Але, їх частка в загальному експорті завжди була незначною й коливалася в межах 5–10% від загального обсягу перевалювання. Попри всі докладені зусилля для збільшення відвантажень, зокрема, агропродукції, суттєво наростити їх обсяг так і не вдалося. Це пояснюється тим, що через обмежені глибини акваторій і причалів цих портів вони мають змогу обробляти тільки маломірні судна й баржі.

Найоптимальнішим варіантом експорту зерна з дунайського регіону міг стати його транзит до румунського чорноморського порту Констанца з подальшим перевантаженням. Проте, суттєвою перешкодою для нарощування таких транзитних перевезень стала мала пропускна здатність Сулинського каналу, який поєднує Дунай із Чорним морем, — в окремі дні в ньому

утворювалися корки з десятків, а то й понад ста суден. Крім того, сам порт Констанца виявився неспроможним обробляти будь-які значні обсяги українського збіжжя через відсутність вільних потужностей, особливо в пікові місяці зернового сезону, коли Румунія сама активно відвантажувала своє зерно на експорт [16].

Завдяки роботі «зернового коридору» з 1 серпня 2022 року по 20 листопада 2022 року вдалося відправити 483 судна, які вивезли 11,6 млн т українського продовольства до країн Азії, Європи та Африки. У підсумку ж, за інформацією Мінагрополітики, станом на середину листопада 2022 року від початку війни український кордон перетнуло 29,1 млн т зернових, зернобобових, олійних культур і продуктів їх переробки. За 2,5 місяця осені до інших країн поїхало 16,6 млн т агропродукції, з них – 2,8 млн за перші 15 днів листопада. Це на 800 тис. т менше, ніж за першу половину жовтня.

У серпні 2023 року за підтримки збройних сил було запущено роботу тимчасового зернового коридору за час роботи якого, Україна експортувала майже 700 тис. т зерна, переважно в Європу і Африку. За даними Міністерства агропродовольчої політики та продовольства, Україні необхідно експортувати близько 6 млн т на місяць, щоб зберегти сільське господарство, як ключову галузь економіки. Забезпечити такий обсяг транспортування можна лише відновивши повноцінну роботу глибоководних портів [30].

Наразі близько 99 % морського експорту відбувається через Дунайські порти. Задля збільшення потужностей портів уздовж українського Дунаю будують додаткових 12 терміналів. Три порти на українській території Дунаю – Ізмаїл, Рені та Усть-Дунайський зараз дуже активно працюють, але їх потужностей не вистачає, навіть із додатковими 12 терміналами вони не зможуть стати повноцінною альтернативою Чорноморському порту [48].

Обмежена пропозиція флоту для транспортування зерна альтернативним морським коридором підтримує високі ставки морського фрахту. Завдяки активнішим відвантаженням альтернативним морським коридором, річковий фрахт стабілізувався і піддається зниженню. До прикладу, за підрахунками

експертів ставка транспортування водним транспортом становить: Ізмаїл, Україна – Констанца, Румунія (40-45 євро), Ізмаїл, Україна – Східна Італія (65-70 дол. США); Чорноморськ – Іспанія (60 дол. США).

Зазначається, що мінімальна умовна ціна на фуражну пшеницю в дунайських портах стартує від 140 дол. США/ т, максимальні цінники перебувають у діапазоні 150–154 дол. США/т. Ціни на умовах DAP Румунія становлять приблизно 220 дол. США/т [14].

Незважаючи на високу ціну фрахту, найперспективнішими напрямками для транзиту української аграрної продукції залишаються Румунія та Молдова. Адже ці країни розглядають Україну не як конкурента, а навпаки, вбачають вигідні комерційні перспективи для отримання доходу від транзиту товарів з України. Наразі Румунія очікує надходження додаткових коштів від Європейської комісії для модернізації та розвитку своєї транспортної інфраструктури. Певною мірою цей логістичний проект є для України більш маржинальним, але ці країни демонструють активну зацікавленість у співпраці [35].

Альтернативою морському транспорту частково стали залізничні та автомобільні перевезення, які до війни слугували переважно тільки засобом доставки зерна в порти. Проте, невеликі обсяги українського збіжжя все ж доставлялися за кордон, як залізницею, так і автошляхами. Але повністю знайти альтернативу морському транспорту поки неможливо. Причина полягає в тому, що українські колії ширші за європейські, тому доставка залізницею видається проблематичною. Якщо говорити про автомобільний транспорт, то він є рентабельним лише для перевезень на короткі відстані, лише до 200 км. В іншому випадку, він досить витратний, враховуючи факт подорожчання палива, а це свою чергу значно збільшує логістичні витрати [24].

Так чи інакше, саме автомобільний і залізничний транспорт у перші місяці війни стали рушійною силою експорту українського зерна, дозволивши частково розвантажувати вітчизняні елеватори. В умовах російської морської блокади України та загрози припинення експорту українського зерна до традиційних ринків збуту, зокрема, країн Африки, ЄС скасував усі тарифи і квоти на ввезення

українського зерна, щоб воно могло йти транзитом через Європу в інші регіони світу. Головним наземним перевалочним хабом для транзиту українського зерна у третю країну виступила Польща (щомісячно кордон Польщі перетинають від 500-700 тис. т різних сільськогосподарської продукції з України, зокрема, до 200 тис. т зернових) [55].

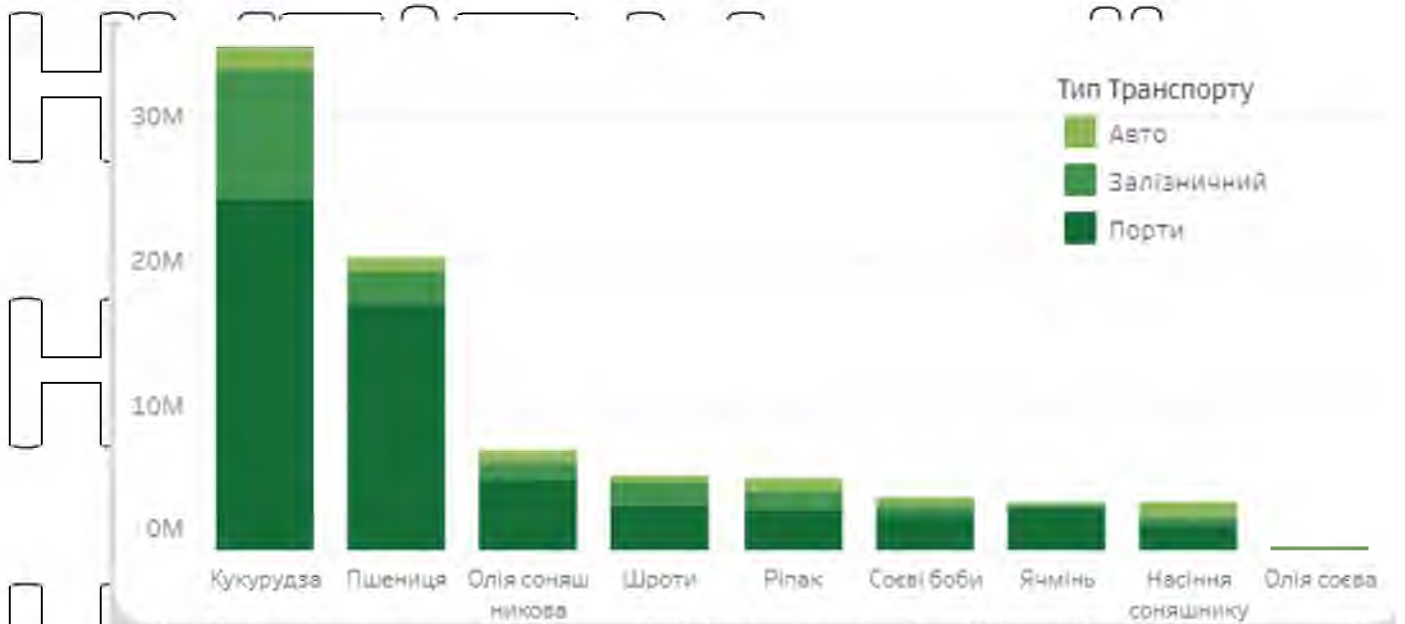

Рис. 3.1. Перегін товарів за типом транспорту, т
Джерело: [38]

Від початку 2023 року Україна експортувала залізничним транспортом 6 млн 231 тис. т продукції АПК. У порівнянні з 2022 роком цей показник становить 8 млн 370 тис. т, що на 33% більше.

У розрізі культур в 2023 році залізничним транспортом Україна найбільше експортувала кукурудзи (3,4 млн т), пшениці (970,5 тис. т), шротів (674,1 тис. т), олії соняшникової (452,2 тис. т), соєвих бобів (276,4 тис. т). Тоді як у 2022 році топ-5 культур, експортованих Україною за кордон залізничним транспортом, виглядав так: кукурудза (4,9 млн т, 58,6% від загального експорту), пшениця (898,2 тис. т, 10,7%), шроти (654,7 тис. т, 7,8%), ріпак (611,2 тис. т, 7,3%), олія соняшникова (496,4 тис. т, 5,9%) (рис.3.1) [57].

Залізничне законодавство ЄС постійно заохочує конкурентоспроможність і відкриття ринку. Воно базується на розподілі між менеджерами інфраструктури

які здійснюють управління мережею, та залізничними компаніями, які використовують цю інфраструктуру для перевезення пасажирів або вантажів. На відміну від автомобільного, морського чи навіть річкового транспорту, в Україні конкуренція в сфері залізничного транспорту історично не існує, так само як, і розподіл функцій між менеджером інфраструктури та компаніями перевізниками.

Таким чином, першочерговими кроками для режиму внутрішнього ринку з ЄС необхідне впровадження заходів є щодо інтероперабельності наших мереж та рухомого складу, відкриття нових залізничних маршрутів та логістичних терміналів. Це відповідно потребує великих інвестицій та відповідних програм розвитку і кредитування [22].

У рамках євроінтеграції України логістика відіграє ключове значення у відновленні економічного потенціалу та подальшого розвитку країни. У сфері транспорту нині виникає два актуальних завдання. Перше — це акумуляція внутрішніх ресурсів і зовнішніх запозичень для відновлення зруйнованої транспортної інфраструктури на основі сучасних європейських і світових технологій. Друге — інтеграція української транспортної системи до європейської. Зокрема, забезпечення сумісності транспортних систем України та ЄС шляхом імплементації європейських директив і технічних регламентів, усунення технічних перешкод, модернізація технічного обладнання, розширення співпраці з європейськими транспортними агентствами.

Таким чином, Україні необхідно продовжити процес адаптації законодавства України у сфері залізничного транспорту до нормативних актів ЄС. Ухвалити Закон «Про залізничний транспорт України», що створить законодавчі умови допуску приватного тягового рухомого залізничного складу до залізничної інфраструктури, дозволить лібералізувати ринок залізничних перевезень. Окрім того, варто згадати про внутрішній водний транспорт.

Експерти зазначають, що доцільно буде ухвалити Стратегію розвитку внутрішнього водного транспорту на період до 2031р., яка дасть старт впровадженню інноваційних, енергоефективних та екологічних технологій на

внутрішніх водних шляхах.

Ще одним важливим кроком буде зміцнення співпраці у транспортній сфері з органами державної влади європейських країн (в першу чергу необхідно звернути увагу саме на співпрацю з Польщею, адже найбільша кількість вантажів проходить саме через неї). Це допоможе запобігти правопорушенням, оптимізувати процес перетину кордону, декларування та митного догляду вантажів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

НУВБІП України

У результаті проведеного дослідження в даній магістерській кваліфікаційній роботі нами було встановлено:

1. У процесі опрацювання теоретико-методичних аспектів розвитку зовнішньої торгівлі нами було встановлено, що міжнародна торгівля є важливим та невід'ємним елементом соціально-економічного розвитку, зокрема, вона є локомотивом зростання економіки, диверсифікації та подальшого процвітання України.

2. В роботі досліджено понятійно-категорійний апарат, зокрема, ґрунтовно розкрито поняття «зовнішня торгівля» та запропонована система кількісних та якісних показників щодо оцінки масштабів, структури та динаміки зовнішньої торгівлі, а також її результативності. Що стосується кількісних показників, то вони характеризують вартісні обсяги міждержавних торговельних потоків та слугують базою розрахунків якісних показників. Вартісні показники зовнішньої торгівлі країн зазвичай розраховуються в національній валюті і переводяться в долари США для порівняння з іншими країнами. Кількісні показники відображають вартісні обсяги експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обігу, реекспорту, реімпорту, а також спеціальної та генеральної торгівлі.

Ключове значення в міжнародній торгівлі України з країнами ЄС відіграє Угода про асоціацію. Адже Угода передбачає зменшення або повне зняття митних обмежень певний перелік видів товарів, якими торгує Україна з країнами ЄС, що в результаті сприяє полегшенню та підвищенню обсягів торгівлі між сторонами. Також важливим аспектом є гармонізація стандартів та нормативних вимог щодо продукції, що в свою чергу сприяє підвищенню якості експортованої та імпортованої продукції. І не менш важливим є сприяння розвитку економічних відносин між Україною та ЄС, зокрема в галузі сільського господарства.

Оцінивши результати зовнішньої торгівлі України агропродовольчою продукцією з країнами ЄС, було встановлено, що експорт України є переважно європейського характеру. Основну частку посідають зернові культури 36% та

олійні культури 22%. Серед продукції з доданою вартістю, слід виокремити виробництво та продаж соняшникової олії, адже Україна є беззаперечно провідним гравцем на світовому ринку. Натомість імпорт України переважно спрямований на готову продукцію, переважно це продукти харчування та продукція з додатковим ступенем обробки (борошно, макаронні вироби та ін.).

У 2023 році основними торговими партнерами України стали Польща, Румунія. Найбільші обсяги було експортовано: кукурудзи, пшениці та ячменю.

5. У товарній структурі експорту основними джерелами експортно-валютного виторгу як і в довоєнні роки залишається продукція сільського господарства: зернові, олійні культури, а також жири та олії рослинного походження, зокрема соняшникова олія. Таким чином, змінилися лише обсяги експортованої продукції, по деяких окремих товарних позиціях відбулись значні збільшення. Щодо структури імпорту, то кардинальних змін не відбулось.

Український імпорт залишається більш орієнтований на готову продукцію харчової промисловості та інших товарів з доданою вартістю.

Проведено порівняльний аналіз динаміки та структури зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС в до воєнний період і період війни. Зокрема, нами було

встановлено, що відбулися суттєві зміни в географічній структурі українського експорту. Основними торговими партнерами України стали Польща, Румунія, яка ще до 2022 року не входила і в топ-10 імпортерів українських зернових культур.

Щодо товарної структури експорту, то основними джерелами експортно-валютного виторгу, як і в довоєнні роки, залишається продукція сільського господарства: зернові, олійні культури, а також жири та олії рослинного походження, зокрема соняшникова олія. Найбільше зростання обсягів експорту відбулось по наступним культурам: пшениця (+798%) та ячмінь (+726%).

7. Проведені дослідження показали, що за успішної синхронізації нормативно-правової бази зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, перед українськими виробниками відкриються нові можливості, які стануть не просто імпульсом до післявоєнної відбудови, а ще й до покращення та модернізації усіх ефер виробництва. Незважаючи на жорстку конкуренцію з боку аграрного

сектору ЄС, євроінтеграція відкриє українським агровиробникам виходи на нові ринки збуту, доступ до прогресивних технологій та інвестицій.

У роботі обґрунтовано перспективи відновлення та розвитку експорту агропродовольчої продукції з України до країн ЄС, зокрема було встановлено, що для відбудови промислового потенціалу України необхідно здійснювати за нових

технологічних засадах, які зможуть забезпечити структурну перебудову економіки з пріоритетним розвитком переробних виробництв, відновлення інвестиційної діяльності, а також створення нових робочих місць. Ключові

напрями забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в умовах

повномасштабної війни мають бути сфокусовані на збереження ефективності ланцюга «виробництво – перероблення – зберігання – постачання населенню харчових продуктів». Надзвичайно важливим завданням залишається

нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, пошук та створення нових об'єктів для зберігання та первинного перероблення продукції, залучення

всіх можливостей державного та приватного сектору для постачання продовольства в місця їх збуту.

9. З перших днів війни перед українськими виробниками постав виклик

переорієнтації логістичних шляхів та пошуку альтернативних способів

транспортування продукції. Найоптимальнішим варіантом експорту зерна з дунайського регіону став його транзит до румунського чорноморського порту Констанца з подальшим перевантаженням. Близько 99% морського експорту

відбувається через Дунайські порти. Альтернативою морському транспорту частково стали залізничні та автомобільні перевезення, які до війни слугували

переважно тільки засобом доставки зерна в порти. У рамках євроінтеграції України логістика відіграє ключове значення у відновленні економічного

потенціалу та подальшого розвитку країни. Угода про асоціацію передбачає забезпечення сумісності транспортних систем України та ЄС шляхом

імплементції директив і технічних регламентів Євросоюзу, усунення адміністративних і технічних перешкод, модернізацію технічного обладнання, інфраструктурну інтеграцію за всіма видами транспорту, розширення співпраці з

європейськими транспортними агентствами тощо. Це потребуватиме ухвалення ключових законів про відкриття транспортних ринків, що значно розширить транзитні можливості України, дозволить підвищити ефективність суміжних секторів економіки.

Допомогти також можуть включення українських логістичних шляхів (автомобільних, залізничних, повітряних і водних) до європейських логістичних мереж. Також ефективним стане реконструювання діючих і відкриття нових пунктів пропуску на кордонах з європейськими державами, перехід залізниці на стандарт колії європейського формату тощо. Окрім цього, Україні необхідно

продовжити процес адаптації законодавства України у сфері залізничного транспорту до нормативних актів ЄС. А також зміцнювати співпрацю у транспортній сфері з органами державної влади європейських країн. Це допоможе запобігти правопорушенням, оптимізувати процес перетину кордону, декларування та митного догляду вантажів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 5.7. 9. Парадокс Леонтьєва та його пояснення: веб-сайт URL: <https://buklib.net/books/26926/>
2. Contribution of Foreign Trade to Economic Growth. Article shared by : Puja Mondal. URL: <https://www.yourarticlelibrary.com/foreign-trade/contribution-of-foreign-trade-to-economic-growth/40276>
3. EU trade relations with Ukraine. Facts, figures and latest developments. European Commission: веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/>
4. Farm to Fork strategy. European Commission веб-сайт. URL: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en
5. G. Vijayasri The Importance of International Trade in the World. URL: <http://surl.li/nalsr>
6. URL: <https://www.sk.dpss.gov.ua/do-uvagy-zdijsnennya-eksportu-importu-tranzytu-produkczivi-do-krayin-vevropskogo-soyuzu-traces-nt/>
7. WHAT IS INTERNATIONAL TRADE AND ITS IMPORTANCE?. веб-сайт. URL: <https://online.sunderland.ac.uk/what-is-international-trade-and-its-importance/>
8. Why Is International Trade Important for Growing Your Business? American Trading International: веб-сайт. URL: <https://www.american-trading.com/news/why-is-international-trade-important>
9. Авраменко О., Інтеграція агросектору України до ЄС: тернистий шлях до кращого майбутнього? URL: <https://agroportal.ua/blogs/integraciya-agrosektoru-ukrajini-do-yes-ternistiv-shlyah-do-krashchogo-maybutnogo>
10. Агрохолдинг МХП закінчив 2022 рік зі збитками у \$231 млн. URL: <https://mind.ua/news/20255943-agroholding-mhp-zakinchiv-2022-rik-zi-zbitkami-u-231-mln>
11. Ввізні та вивізні мита: що пообіцяли Україна та ЄС. URL: <https://eu-agreement.ed-era.com/b4/p2>
12. Види сучасної міжнародної торгівлі. веб-сайт. URL:

https://pidruchniki.com/13421211/ekonomika/vidi_suchasnoyi_mizhnarodnoyi_torgi

vi

13. Виробництво кукурудзи у 2021/22 МР. URL:

<https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-kukurudzi-2021-22-mr>

14. Дунайські порти забезпечують 99% морського експорту. URL:

<https://agroportal.ua/news/ukraina/dunayski-porti-zabezpechuyut-99-morskogo-eksportu>

15. Експорт м'яса птиці у 2022 році впав на 10%. URL:

<https://latifundist.com/novosti/61049-eksport-myasa-ptitsi-u-2022-rotsi-vpav-na-10>

16. Експортна логістика у воєнний час. URL:

<https://agrotimes.ua/article/eksportna-logistyka-u-voennyj-chas/>

17. Європейська економічна інтеграція: навчальний посібник / С.М.

Кваша, О.М. Файчук, О.В. Файчук. К.: НУБІП України, 2019. 282 с.

18. Європейський Зелений Курс. URL:

<https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html>

19. ЄС офіційно скасував на рік усі мита і збори з українського експорту.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3499029-es-oficijno-skasuvav-na-rik-usi-mita-i-zbori-z-ukrainskogo-importu.html>

20. Закон України від 16.04.91 №959-ХІІ “Про зовнішньоекономічну

діяльність” [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n24>

21. Зона вільної торгівлі з ЄС (DCFTA). URL:

http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/zona_vilnoi_torgivli_z_es_dcft

22. Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни. Виклики та можливості. URL: <http://surl.li/na6lx>

23. ІСТОРІЯ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СПІВДРУЖНОСТІ

НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ. Міністерство юстиції: веб-сайт. URL:

https://minjust.gov.ua/m/str_55

24. Кісіль Р. Як війна в Україні змінює світову логістику. URL:

<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/24/688538/>

25. Міжнародна торгівля: підруч. для студ. вищ. навч. закл. [Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Барановська М.І. та ін.]; За редакцією Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, М.І. Барановської [4-те вид.]. К.: Центр учбової літератури, 2010. 441 с.

26. Міжнародні економічні відносини: Навчальний посібник / А.І. Боярчук, Р.П. Огородник, І.А. Плющик, Н.М. Антофій, Н.С. Федорова. Херсон, ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2018. 374 с.]

27. Міжнародні економічні відносини: підручник / За редакцією А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 602 с.

28. Обсяги тарифних квот у 2017-2021 роках в рамках ТВЗВТ

29. Оносовський Д., У СОТ як до суду? URL: <https://agrotimes.ua/opinion/u-sot-yak-do-sudu/>

30. Основний аграрний експорт України наразі йде через дунайські порти – міністр. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1537386>

31. Офіційний веб-сайт Державної митної служби України. URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/#>

32. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. [Електронний ресурс]. - URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

33. Офіційний веб-сайт статистичного ресурсу Trade MAP. URL: <https://www.trademap.org/>

34. Петрушко Л., Площі посівів через війну зменшилися майже на 6 млн гектарів – Українська зернова асоціація. Журнал Forbes Ukraine: веб-сайт. URL: <https://forbes.ua/news/ploshchi-posiviv-cherez-viynu-zmenshilisya-mayzhe-na-6-mln-gektariv-ukrainska-agrama-asotsiatsiya-30062023-14551>

35. Польща – не пріоритет: названо перспективні для України напрямки транзиту зерна. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/polshcha-ne-prioritet-nazvano-perspektivni-dlya-ukrajini-napryamki-tranzitu-zerna>

36. Прасад А. Єврокомісія заборонила імпортувати пшениці, кукурудзи, ріпаку та сонячнику до п'яти країн блоку до 5 червня. Журнал Forbes Ukraine: веб-сайт. URL: <http://surl.li/namrj>

37. Пшениця, ячмінь, кукурудза: перспективи експорту в сезоні 2023.
URL: <https://latifundist.com/blog/read/3002-pshenitsya-yachmin-kukurudza-perspektivi-eksportu-v-sezoni-2023>

38. Стан зовнішньої торгівлі продуктами АПК. URL:
https://public.tableau.com/views/v1_Export_of_Agriproducts_v2/Dashboard1?:language=en-US&display_count=n&origin=viz_share_link=showVizHome=no&embed=true

39. Східне міжрегіональне головне управління Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів на державному кордоні. URL: <https://www.sk.dpss.gov.ua/>

40. Тарац С., Шепотило О., Яворський П., Бондаренко Є. Аналіз торгівлі товарами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ: поточний стан та перспективи для лібералізації. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/05/DCFTA-Commodities-2022-16-05.pdf>

41. ТАРИФНІ КВОТИ В РАМКАХ ПВЗВТ Міністерство економіки України: веб-сайт. URL: <http://sur1.lj.nabmd>

42. Тарифні квоти та нетарифні заходи в ПВЗВТ. URL: <https://eu-agreement.ed-era.com/b4/p3>

43. Теорія альтернативних переваг: веб-сайт.
URL: https://pidru4niki.com/1833111262514/ekonomika/teoriya_alterativnih_perevagi

44. Теорія технологічного розриву: веб-сайт. URL:
https://stud.com.ua/57824/ekonomika/teoriya_tehnologichnogo_rozryvu

45. Терещук А. Вступ України до ЄС: переваги для громадян та бізнесу. Ліга Закон. URL: https://jurliga.lgzakon.net/analizycs/211004_vstup-ukrani-do-s-perevagi-dlya-gromadyan-ta-bznesu

46. ТОП-10 країн виробників пшениці в 2022/23 МР. URL:
<https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikov-pshenitsi-v-2022-23-mr>

47. Угода про асоціацію. Урядовий портал. URL:
<https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>

48. Уздовж українського Дунаю будують 12 терміналів для збільшення потужності портів. URL: <http://surf.li/nabms>

49. Україна – кандидат в ЄС: які законодавчі зміни слід очікувати. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212345_ukrana--kandidat-v-s-yak-zakonodavch-zmni-sld-ochkuvati

50. Україна зняла повну заборону на імпорту курятини та яєць із Польщі. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/926999.html>

51. УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ. №1-2 (187-188) 2022. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА №1-2, 2022 [Електронний ресурс].

52. Україна обмежила ввезення з Польщі м'яса птиці та яєць. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/ukrajina-obmezhlila-vvezennya-z-polshchi-m-yasa-ptici-ta-yayec>

53. Україна торік найбільше імпортувала агропродукції до Польщі, Румунії та Туреччини - ІАЕ. URL: <http://surf.li/nabmj>

54. Ухвалено законопроект про посилення вимог до безпечності харчових продуктів. URL: <http://surf.li/namrl>

55. Що стоїть за заборону на імпорту українського зерна. URL: <https://cpd.gov.ua/articles/shho-stoyit-za-zaboronoyu-na-import-ukrayinskogo-zerna/>

56. Що таке стандарт ISO?. URL: <https://onmedu.edu.ua/shho-take-standart-iso-9001/>

57. Юдіна Т., За рік експорт агропродукції залізничним транспортом скоротився на третину. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2044946-za-rik-eksport-agroproduktiyi-zaliznichnim-transportom-skorotivsya-na-tretinu>

58. 3.3. Регламентация якості продукції URL: <https://buklib.net/books/37649/>

59. 5.7.10. Теорія життєвого циклу товару: веб-сайт. URL: <https://buklib.net/books/26927/>

ДОДАТКИ

Додаток Б.1

Товарна структура експорту з країнами ЄС, млн дол. США (2022 р)

Товарна позиція	млн дол. США
10 зернові культури	
15 Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження	
12 насіння і плоди олійних рослин	
23 Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин	
02 М'ясо та їстівні субпродукти	
08 Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь	
04 Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені	
17 Цукор і кондитерські вироби з цукру	
20 Продукти переробки овочів, плодів, горіхів або інших частин рослин	
22 Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	
19 Готові продукти із зерна зернових культур, борошна, крохмалю або молока; борошняні кондитерські вироби	
18 Какао та продукти з нього	
11 Продукція борошномельно-круп'яної промисловості; солод; крохмалі; інулін; пшенична клейковина	
21 Різні харчові продукти	
07 Овочі та деякі їстівні коренеплоди і бульби	
14 Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів; інші продукти рослинного походження, в іншому місці не зазначені	
3 Живі тварини	
16 Готові харчові продукти з м'яса, риби або ракоподібних, молосків або інших водяних безхребетних	
05 Інші продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені	
24 Тютюн і промислові замітники тютюну	
9 Кава, чай, мате або парагвайський чай, прянощі	
06 Живі дерева та інші рослини; цибулини, коріння та інші аналогічні частини рослин; зрізані квіти і декоративна зелень	
13 Шелак природний неочищений; камеді, смоли та інші рослинні соки і екстракти	
1 Живі тварини	